

Orientalne književnosti.....	4
Prilika o izgubljenem sinu.....	4
Antična književnost.....	7
Homer – Iliada ali Odiseja.....	8
Sofoklej – Antigona ali Kralj Ojdip.....	11
Srednji vek.....	13
Dante Alighieri – Božanska komedija.....	14
Renesansa.....	16
Francesco Petrarca.....	16
Sonet št. 61.....	17
William Shakespeare.....	19
Romeo in Julija.....	20
Cervantes; Don Kihot.....	22
Romantika, Puškin.....	24
Jevgenij Onjegin.....	25
Bayron, Parizina.....	26
Evropski realizem in naturalizem.....	28
Flaubert; Gospa Bovary.....	29
Zola, Beznica.....	33
Ruski realizem, Dostojevski.....	35
Zločin in kazen.....	36
Ibsen, Strahovi.....	39
Slovenci v srednjem veku.....	41
Brižinski; Pridiga o grehu in pokori.....	43
Reformacija, protenstanzizem.....	44
Primož Trubar.....	45
Proti zidavi cerkva.....	46
Protireformacija in barok.....	47

Janez Svetokriški, Na noviga lejta dan.....	48
Razsvetljenje.....	50
Valentin Vodnik, Dramilo.....	51
A.T. Linhart.....	52
Županova Micka, Matiček se ženi.....	53
SLO romantika, France Prešeren.....	55
Sonetni venec.....	56
Krst pri Savici.....	59
Zdravljica.....	62
SLO realizem.....	63
J. Jurčič.....	64
Deseti brat.....	65
Telečja pečenka.....	66
S. Jenko.....	67
Obrazi.....	68
J. Kersnik, Jara gospoda.....	70
I. Tavčar.....	72
S. Gregorčič, Njega ni	75
A. Aškerc	76
Mejnik	78
SLO moderna	79
D. Kette	80
Na trgu	81
Murn.....	82
Pesem o ajdi.....	83
O. Župančič	84
Zvečer.....	85
A. Gradnik.....	86

Pisma	87
I. Cankar	88
Kostanj posebne sorte.....	90
Obdobje med 1. in 2. S.V.....	91
S. Kosovel.....	93
Slutnja.....	94
Ekstaza smrti	95
Pesem št. X.....	98
I. Pregelj, Matkova Tina	97
S. Grum, Dogodek v mestu Gogi	99
Lovro Kuhar, C. Kosmač.....	101
Tantadruj	102

ORIENTALSKE KNJIŽEVNOSTI

Značilnosti:

- vpliv religije; - daljša besedila niso ohranjena v celoto;
- avtorji niso znani - neposredno ne vplivajo na evropsko književnost (izjema Biblija);

Delitev orientalskih književnosti:

- Egipčanska (3000 pnš.): Pesem nosačev žita (delavska, lirski pesem);
- Babilonsko asirska (3000 pnš.): Ep o Gilgamešu (zapisan na 12 glinenih ploščah v 7. stol. pnš.);
- Indijske: Mahabharata (najobsežnejši svetovni ep), Ramajana (ep) ter sveto pisanje Vede;
- Kitajska: Konfucij: Ši King («Knjiga pesmi»);
- Perzijska: sveta knjiga Avesta. Pride v Evropo preko Geothea;
- Japonska: lirika: tanka, haiku
- Arabska: sveta knjiga Koran, zbirka novel Tisoč in ena noč (okvirna izpoved), Zgodba o pritlikavcu (vložena zgodba);
- Starojudovska: Biblija ali Sveto Pismo (sveta knjiga krščanstva in judovstva).

Biblijo delimo na:

- Stara zaveza (nastajala je od 1200 pr. Kristusom do leta 100) napisana je v hebrejščini, sestavljena je iz 48 knjig (po judovskem štetju 27) deli so: postava oz. zakoni, preroki, spisi; pripoveduje o zgodovini, usodi izraelskega ljudstva od 4. stol. Pr. N. št. Do Kristusovega rojstva; pomembnejše zgodbe iz stare zaveze so: O stvarjenju sveta, Adamu in Evi, Kajanu in Abelu, Samsuu in Dalili, Kralju Salamonu, pomembno je pesništvo- Visoka pesem
- Nova zaveza (nastajala je v prvih stoletjih našega štetja, do leta 400): Napisana je v grščini, sestavljena je iz štirih delov: evangelij, apostolska dela, pisma, razodetja; evangeliji govorijo o Kristusovem trpljenju in božanskosti, pisma in apostolska dela o oznanjanju krščanstva, razodetja pa o koncu sveta (apokalipsa)

- v Bibliji imamo poleg reliterarnih tudi prava literarna besedila: mitične zgodbe, pripovedke, novele, prilike, anekdote, pesmi
- prevodi Biblije: prvi prevod v grščino se imenuje SEPTUAGINTA (od 3. do 1. stol. Pr. N. št.); prvi prevod v latinščino se imenuje VULGATA (okrog leta 400); do 16. stol. Je bila prevedena v vse evropske jezike; prvi slovenski prevod je Dalmatinov (1584), naslanjal se je na Luthrov prevod, ta pa na grški izvirnik(protestantje); prvi katoliški prevod: Jurij Japelj (iz latinščine)
- pomen Biblije: s svojo motiviko in idejami vpliva na slovensko ljudsko slovstvo in na pomembne slovenske književnike: Prešerna, Cankarja, Gradnika; Biblija ima velik kulturni in zgodovinski pomen; skozi stoletja je usmerjala človeka k etičnim vrednotam in tak pomen ima še danes

PRILIKA O IZGUBLJENEM SINU

In rekel je: »Neki človek je imel dva sina. Mlajši med njima je rekel očetu: ›Oče, daj mi delež premoženja, ki mi pripada!‹ In razdelil jima je imetje. Čez nekaj dni je mlajši sin spravil vse stvari skupaj in odpotoval v daljno deželo. Tam je z razuzdanim življenjem pognal svoje premoženje. Ko je vse zapravil, je v tisti deželi nastala huda lakota in začel je trpeti pomanjkanje. Šel je in se pridružil nekemu meščanu tiste dežele, ki ga je poslal na svoje posestvo past svinje. Želel se je nasititi z rožiči, ki so jih jedle svinje, pa mu jih nihče ni dal. Šel je vase in dejal: ›Koliko najemnikov mojega očeta ima kruha v obilju, jaz pa tukaj umiram od lakote. Vstal bom in šel k očetu in mu rekel: Oče, grešil sem zoper nebo in pred teboj. Nisem več vreden, da bi se imenoval tvoj sin. Vzemi me za enega od svojih najemnikov.‹ In vstal je ter šel k očetu. Ko je bil še daleč, ga je oče zagledal in se ga usmili; pritekel je, ga objel in poljubil. Sin mu je rekel: ›Oče, grešil sem zoper nebo in pred teboj. Nisem več vreden, da

bi se imenoval tvoj sin.< Oče pa je naročil svojim služabnikom: >Brž prinesite najboljše oblačilo in ga oblecite! Dajte mu prstan na roko in sandale na noge! Pripeljite pitano tele in ga zakoljite ter jejmo in se veselimo! Ta moj sin je bil namreč mrtev in je oživel; bil je izgubljen in je najden.< In začeli so se veseliti.

Njegov starejši sin pa je bil na polju. Ko se je domov grede približal hiši, je zaslišal godbo in ples. Poklical je enega izmed služabnikov in ga vprašal: >Kaj je to?< Ta mu je rekel: >Tvoj brat je prišel in oče je zaklal pitano tele, ker je dobil zdravega nazaj.< Razjezil se je in ni hotel vstopiti. Njegov oče je prišel ven in ga pregovarjal. On pa je očetu odgovoril: >Glej, toliko let ti služim in nikoli nisem prestopil tvojega ukaza, pa mi nisi še nikoli dal kozliča, da bi se poveselil s svojimi prijatelji. Ko pa je prišel ta tvoj sin, ki je z vlačugami uničil tvoje premoženje, si mu zaklal pitano tele.< On pa je rekel: >Otrok, ti si vedno pri meni in vse, kar je moje, je tvoje. Poveseliti in vzradostiti pa se je bilo treba, ker je bil ta, tvoj brat, mrtev in je oživel, ker je bil izgubljen in je najden.<<

Prilika o izgubljenem sinu je pripoveduje o očetovi ljubezni. Samo oče, ki ljubo brezpogojno, lahko otroku odpusti vse, kar je ta storil slabega. Starejši sin tega ne razume in očetu nasprotuje. Toda za zgodbo o družinskih odnosih se skriva verska resničnost. V njej oče predstavlja Boga, izgubljeni sin je grešnik, vzorni starejši sin pa vernik, ki živi po božjih zapovedih. Sporočilo te zgodbe se glasi » Bog ljubi človeka brezpogojno ».

Prilika o izgubljenem sinu posredno sporoča temeljni nauk krščanske vere: Ljudje naj se ljubijo in si odpuščajo; drug drugemu naj dajejo to, kar jim daje Bog.

Jezikovno - slogovne značilnosti:

- stalne svetopisemske besedne zveze: " in rekel je", "neki človek", "šel je vase"...
- antiteze (nasprotje): "ima kruha v obilju, jaz pa tukaj umiram od lakote";
- stopnjevanje in mnogovezje: prstan, sandale, obleka;.

PRILIKA je svetopisemsko besedilo, v katerem je sporočilo ponazorjeno s prisposodob. Namesto tega uporabljamo tudi grški izraz parabola, ki pomeni "drugega poleg drugega postavljanje".

ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Antika je v širšem smislu doba, ki obsega grški in rimsko družbo v starem veku, to je približno leta 1000 pr. n. š. do 5 stoletja našega štetja. V ožjem smislu pomeni antika znanost in umetnost v tej dobi. Antično književnost torej sestavljata **stara grška in rimska besedna umetnost**, ki veljata za prvi evropski književnosti, čeprav sta se razvijali tudi na širšem področju, v deželah severne Afrike in Bližnjega vzhoda.

GRŠKA KNJIŽEVNOST:

Literarna zgodovina deli starogrško književnost na tri obdobja:

- ARHAJIČNO ali PREDKLASIČNO (od 8. do 5. stoletja pr. n. š.): V tem obdobju sta se razvili predvsem epika in lirika.
- ATIŠKO ali KLASIČNO (5. in 4. stoletja pr. n. š.): V tem obdobju se je razvila dramatika.
- HELENISTIČNO (od konca 4. stoletja pr. n. š. do 5. stoletja n. š.): V tem obdobju so bile uveljavljene vse tri zvrsti.

Osrednje mesto med starogrškimi književnimi vrstami zavzemata ep in tragedija. Prva epa, ki predstavljata tudi vrh tovrstnih stvaritev, sta Iliada in Odiseja.

Tragedija je bila tesno povezane z religijo, snovno in motivno se je naslanjala na grško mitologijo.

Grška književnost je **najstarejša in najrazvitejša evropska književnost**. Grki so ustvarili vse tri književne zvrsti (liriko, epiko, dramatiko) in zasnovali mnogo književnih vrst; te so od njih najprej prevzeli Rimljani, pozneje pa tudi drugi evropski narodi.

HOMER:

Antični grški pesnik, najverjetneje živel v 8. stoletju pr. n. št. v Mali Aziji.

Homer je legendarna osebnost. O njegovem življenju je znano malo gotovega. Bil je eden rapsodov, potujočih starogrških pevcev, ki so potovali po deželi in ob spremljavi lire peli svoje pesmi. Najverjetneje je bil slep. Njegov rojstni kraj ni znan - za to čast se potegujejo številna mesta v današnji Grčiji in Turčiji.

ILIADA ALI ODISEJA

Odiseja

Odiseja je grški junaški ep. Domnevni avtor je Homer, vendar se o njegovem avtorstvu pojavljajo dvomi. (Glej Homersko vprašanje.) Kakor Iliada je sestavljena iz 24 spevov in je nekakšno njeno nadaljevanje. Opisuje vračanje enega največjih grških junakov trojanske vojne, Odiseja, domov na Itako. Zaradi zamere določenih bogov se potovanje močno zaplete in traja kar 10 let. Dogajalni prostor je Sredozemlje, kot so ga poznali tedanji grški morjeplovci. V mnogo krajih, opisanih v epu, lahko prepoznamo današnje. Pomembno je, da ep že poudarja moč človeškega razuma ter drugih vrlin in ne prepušča več vsega volji bogov. Ime odiseja je dobilo še drug pomen - predstavlja vsako dolgotrajno potovanje.

Odiseja je skupaj z Iliado glavni vir za preučevanje grške družbe v temnem obdobju (12. - 8. stoletje pr. n. št.).

Vsebina

Zgradba epa je dvodelna.

V prvem delu (1. - 12. spev) se Odisej vrne na Itako. Tja ga po gostoljubnem sprejemu v njihovi domovini pripeljejo Fajaki. Odisej jim je tam pripovedoval o svojih doživetjih na potovanju. Spopadel se je z enookimi Kiklopi, živel s čarovnico Kirko, potoval po podzemlju Hadu, srečal s sirenami, plul mimo Skile in Karibde in se nazadnje spoznal z nimfo Kalipso, ki mu je pomagala, da je dosegel otok Fajakov. Obenem spremljamo zgodbo Odisejevega sina Telemaha, ki je odšel iskat očeta. Obiskal je njegove soborce izpred Troje in jih prosil za pomoč.

V drugem delu (13. - 24. spev) se na Itaki srečata oče Odisej in sin Telemah. S pomočjo boginje Atene pripravijo maščevanje snubcem, ki, prepričani o Odisejevi smrti, dvorijo njegovi ženi Penelopi. Odisej pobije vse do zadnjega in zopet srečno zavlada na Itaki.

Iliada

Iliada je junaški ep grškega pesnika Homerja. Ime izhaja iz grškega imena za mesto Troja - Ilion. Govori o zadnjih 50 dneh trojanske vojne. Sestavljen je iz 24 spevov, napisanih v značilnem verzu starogrške epike, šestomeru ali heksametru. V slovenščino je Iliado prevedel Anton Sovré. V njej je človeška usoda popolnoma prepuščena volji bogov.

Iliada je skupaj z Odisejo glavni vir za preučevanje grške družbe v temnem obdobju (12. - 8. stoletje pr. n. št.).

Predzgodba Iliade je trojanski mit. Trojanskemu kraljeviču Parisu je bilo ob rojstvu prerokovano, da bo onesrečil rodno mesto, zato so ga starši dali odnesti na goro in ga prepustiti smrti. Tam ga je došla medvedka, nato pa so ga našli pastirji. Grške boginje Hera, Afrodita in Atena so ga izbrale za razsodnika na lepotnem tekmovanju. Paris je zmago prisodil Afroditi, ki mu je zato obljubila najlepšo žensko na svetu. Zatem je v Trojo spremljal najlepšega bika, ki naj bi predstavljal nagrado na igrah. Da bi rešil bika, se je iger udeležil in zmagal. Družina ga je spoznala in ga spet sprejela, nato pa je odšel v Grčijo, da bi rešil svojo teto. Spoznal je lepo Heleno, ženo kralja Menelaja in najlepšo žensko na svetu. S tem je dobil Afroditino nagrado in Heleno je odpeljal v Trojo, Menelaju pa pobral veliko zakladov. Ta je zbral grško vojsko (vsi Helenini snubci so bili zapriseženi k boju) in se odpravil na maščevanje. Glavni poveljnik grške vojske je Menelajev brat Agamemnon. Vojna, obleganje Troje, je trajala 10 let.

Iliada se začne z Ahilovo jezo nad Agamemnonom, ki mu je vzel lepo sužnjo Briseido. Ahil se zato noče boriti in namesto njega odide v boj

njegov najboljši prijatelj Patroklos. Ubije ga največji trojanski junak, kraljevič Hektor. Vrh epa je v 22. spevu. Ta opisuje spopad največjih junakov, Hektorja in Ahila. Na Ahilovo stran se postavi boginja Atena in Hektor je poražen. Sam trojanski kralj Priam pride prosit Ahila za sinovo truplo in ta ga usliši. Iliada se zaključi z dvema pogreboma - na trojanski strani pokopljejo Hektorja, Grki pa Patrokla.

Trojanski mit se nadaljuje s prihodom Amazonk, ženskega bojevniškega plemena, ki stopi na stran Trojancev. Grki sprva močno izgubljajo, saj Ahil žaluje za Patroklom. Na koncu se odloči in ubije njihovo kraljico. Paris nato ubije Ahila in ta izkrvavi iz edine ranljive točke, pete. Grka Odisej in Ajant se spreta zaradi vodilnega mesta, ki ga ponazarja lastništvo Ahilove bojne opreme. Prisodijo jo Odiseju. Glavni trojanski junak je zdaj Enej, a Trojanci ne morejo premagati Grkov. Parisa ubijejo. Odisej se nato izmisli zvijače - kot darilo in znak premirja Grki Trojancem podarijo lesenega konja. V njem se skrije četa Grkov, ki ponoči zapusti konja, napade mesto ter glavnini vojske, ki je navidezno odplula, odpre mestna vrata. Pred konjem jih svari svečenik Laokont, vendar ga Trojanci ne poslušajo, saj ga bog Pozejdon med govorom umori s kačami. Od trojanskih vojakov se reši le Enej. O njegovih kasnejših doživetjih govori največji rimski ep Eneida, ki ga je napisal Vergil. V njem Enej nastopa kot ustanovitelj Rima.

Ep Odiseja, nekakšno nadaljevanje Iliade, pripoveduje o Odisejevem vračanju na rodno Itako

ANTIGONA ALI KRALJ OJDIP

TEBANSKI MIT

Kranju **Laju** in **Jokasti** se rodi sin. Lai se spomni prerokbe, da ga bo sin ubil, zato mu da prebosti kite ob gležnjih in ga dal pastirju. Temu se je zasmilil in ga dal pastirju **korintskega** kralja **Poliba**. Kralj ga je posvojil in mu dal ime **Ojdip**. Odraščal je na dvoru, na neki gostiji je izvedel, da je posvojenec. Napotil se je v **Delfe**, tam izvedel, da bo ubil očeta in se poročil z materjo in se začel izogibati Korinta. Isti čas je v Delfe potoval **tebanski** kralj Laj. Na ozkem razpotju je prišlo do pretepa, ubiti so bili vsi, razen en sluga. Ojdip je uresničil prvi del prerokbe. Preživel sluga je prinesel v Tebe novico, da je skupina razbojnikov ubila kralja. V Tebe je prišla tudi **Sfinga**, ki je ubila vsakega, ki ni znal rešiti uganke. Ojdip je prišel v mesto in rešil uganko, za nagrado je dobil Jokasto za ženo in postal kralj. Rodili so se jima: **Antigona**, **Ismena**, **Eteokles**, **Polinejkes**. Uresničil se je drugi del prerokbe. Izbruhnila je kuga. Ojdip je poslal svaka **Kreona** v Delfe, ta pa se je vrnil z novico, da bo kuga morila toliko časa, dokler ne najdejo morilca kralja Laja. Ojdip zločinca že vnaprej izobči. Videc **Teirezias** mu pove, da je to on sam. Ojdip zgodbo pove Jokasti, na dan pride zgodba o smrti Laja. Ob spominu na ubitega starca Ojdipu začne plahneti samozavest. Korintski sel, ki je prišel z novico o smrti korintskega kralja, mu pove resnico o njem, dokončno pa jo razkrije Lajov pastor. Jokasta se od sramu obesi, Ojdip si iztakne oči. Za tebanski prestol se spopadeta sinova Eteokles in Polinejkes. Eteokles prevzame oblast, Polinejkes z zaveznikimi oblega Tebe. V dvoboju sta oba ubita. Antigona odvede Polinejka na Eteoklesovo grmado, kjer v sovraštvu gorita v ločenih plamenih.

Literarna vrsta: drama

Zvrst: tragedija

1.) Zapiši zgradbo drame:

Zasnova: Antigona prepričuje Ismeno naj ji pomaga pri pokopu njenega brata, kar pa je Kralj Kreon strogo prepovedal. Ismena noče sodelovati pri tem zaradi strahu pred Kreonom, zato Antigona brata pokoplje sama.

Zaplet: Stražar Kreonu pove, da je nekdo pokopal Polinejka, kljub njegovim prepovedim. Kreon stražarju ukaže, naj čimprej najde krivca in ga privede do njega ali pa ga bo ubil.

Vrh: Stražar zaloti Antigono pri tem, ko je ponovno zakrivala truplo, ki ga je prej močan veter odkril, ter jo odvede do Kreona. Ko Antigono privedejo do Kreona se spreta, saj vsak zagovarja svoje stališče. Kreon jo obsodi na smrt, pa četudi je zaročenka njegovega sina. Poleg nje je hotel ubiti tudi njeno sestro Ismeno, za katero pa je ugotovil, da ni kriva in jo spustil. Antigona se ni upirala.

Razplet: Spor med Kreonom in Hajmonom. Hajmon zagrozi očetu, da če njegovo zaročenko Antigono pošlje v smrt, ona ne bo edina, ki bo umrla. Kreon se na sinove besede ne ozira in da Antigono živo zazidati. Pojavi se tudi Teirezias - Kreonov svetovalec, ki poskuša Kreona spametovati in odvrniti od njegovega krutega dejanja, vendar mu ne uspe, saj se je Kreon trdno odločil, kaj bo storil.

Raznova: Kreon najde svojega sina Hajmona pri Antigoni, ki se je obesila in vidi kako jo objokuje. Hajmon od jeze želi zabosti svojega očeta, a se mu Kreon za las izmuzne in tako je v prsi zabodel sam sebe, pred očmi očeta. Ubila pa se je tudi Evridika, Kreonova žena, ko je izvedela za sinovo smrt. Tako je Kreon ostal sam, ter spoznal, da so bila njegova dejanja kriva za vse tragične dogodke in da ni ravnal pravilno. Žal se je tega zavedal prepozno.

ANTIČNO GLEDALIŠČE OZ. AMFITEATER:

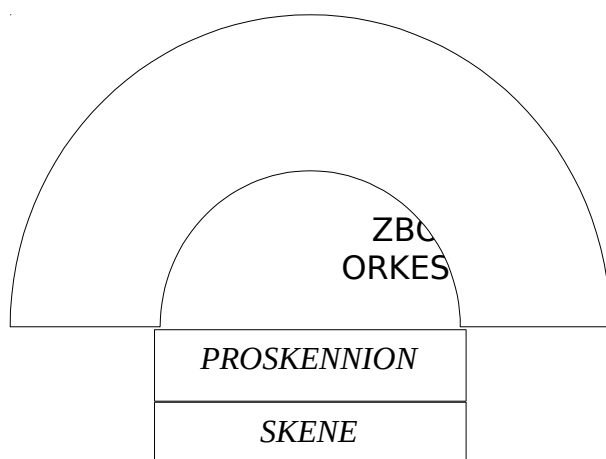
Gledališče je bilo značilne polkrožne oblike in na sredini je igral orkester oz. zbor in tam je stal tudi oder na katerem so igralci igrali. Oder je zapiral tako imenovani skene.

V gledališču so igrali tragedije v čast bogu Dionizu. Moški so se oblačili v kozle (tragos). Ženske niso smele igrati. Na začetku je začel zbor in nato se jim pridružijo še 3 igralci. Igralci so imeli obute čevlje (koturni) in oblečene halje (toge) ter maske na obrazih. Igre so potekale v marcu kar 3 dni po 12 ur, (3 tragedije (trilogija) + 1 komedija).

Deli gledališča:

- proskenion: oder na katerem so igrali;.
- skene: stavba, ki je zapirala amfiteater oz. ozadje

Izgled gledališča:

TRAGEDIJA (TRAGIČNO)

Nastala v Grčiji iz praznovanj v čast boga **Dioniza**. Med sprevodi je zbor satirov (pevci v kostimih) pel pesem o Dionizu, ki se je kasneje spremenila v dialog. **Thespis**, prvi pisec tragedij, je uvedel igralca in govor namesto pesmi, **Aishil** je dodal drugega, **Sofoklej** tretjega. Glavnemu so dodali še stranske igralce, tako da je **starogrška tragedija** po zasedbi imela protagonista, epizodne igralce in zbor. Tragedije so izvajali ob Dionizovih praznikih na posebnih tekmovanjih. Tekmovali so trije dramatik, ki so predstavili **trilogijo** (tri tragedije) ali **tetralogijo** (tragična trilogija in komedija). Izročilo tragedije sta oživila **barok** in **klasicizem**. Poudarjala sta enotnost in **stanovsko klavzulo**, junaki so bili iz višjih slojev, da je bil padec večji.

SREDNJI VEK

SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST (476-1492)

SREDNJEVEŠKA LATINSKA KNJIŽEVNOST: Avtorji so duhovniki in menihi.

Značilnosti:

- cerkvene pesmi;
- vagantska poezija;
- duhovne igre;
- pasijoni, misteriji, mirakli (prikazi čudežev) - moralitete (v njih nastopajo alegorične osebe).
- verske himne (osebne, znani avtorji);
- osebno-izpovedna kratka proza;
- moralitete (v njih nastopajo alegorične osebe).

Predstavniki in dela:

- Dante Alighieri (1265 - 1321): Božanska komedija

Rodil se je v skromni plemiški družini (Firence) in se že devetleten zaljubil v Beatrice. Čeprav se nista nikoli zblížala, jo je ljubil do smrti. Zaradi političnega udejstvovanja je bil izgnan iz Firenc. Pokopan je v Ravenni. Pisal je v latinščini in italijanščini. Velja za utemeljitelja italijanskega knjižnega jezika (osnova je Dantejeva rodna toskanščina). V latinščini je pisal filozofska dela in komentarje, v italijanščini pa poezijo. Njegovi najpomembnejši deli sta zbirka sonetov in kancon Novo življenje in alegorična pesnitev Božanska komedija.

Dante Alighieri:

BOŽANSKA KOMEDIJA

V Božanski komediji je Dante združil vse vidike srednjeveškega sveta v zaokroženo celoto. Podlaga sta ji krščanska filozofija in teologija, pripoved sledi krščanskim predstavam o posmrtnem življenju - o peklju, vicah in nebesih. V to dogajanje so vključene številne zgodbe o resničnih in izmišljenih ljudeh Dantejevega časa, od papežev do preprostih meščanov. Poseben čar daje celoti ljubezen do Beatrice, ki ima alegoričen pomen.

Kratek obris vsebine: Dante zablodi v gozdu (= življenju), kjer sreča tri živali: risa (nečistost), leva (napuh) in volkuljo (lakomnost). Politična razlaga živali je takale: ris predstavlja Firence, lev francosko kraljestvo, volkulja pa papeštvo.

Iz zagate reši Danteja Vergil (podoba razuma) in ga povede na dolgo pot odkrivanja življenja in sveta skozi pekel in vice, kjer Dante sreča vrsto znanih ljudi iz mitologije in zgodovine in se z njimi pogovarja. Najčešče uvršča avtor posamezne ljudi v dele pekla in vic zgolj po svojih političnih simpatijah. V raj ga Vergil kot pogan ne more spremljati; tam ga vodi Beatrice (podoba božanske milosti). Preko treh stopenj potovanja in spoznanja se vrne Dante spet na zemljo. Vsi trije deli se končajo z isto besedo: zvezde.

Mogočno delo je nastajalo 6 let. Alegorični ep se imenuje zato, ker je pesnik abstraktno onstranstvo konkretiziral, kar v literarni teoriji imenujemo alegorija ali prisposoda. Najboljši del Božanske komedije je Pekel, ki ga je pesnik vsebinsko razdelil na devet koncentričnih krogov, ki skupaj oblikujejo narobe obrnjen stožec. S površja zemlje se krogi ožijo v notranjost do središča zemlje. Čim globlje je koncentrični krog, tem manjši je in toliko večje je v njem trpljenje.

1. krog: antični umetniki, učenjaki, junaki (ker pač niso kristjani)
2. krog: grešniki iz ljubezni
3. krog: požeruhi
4. krog: skopuhi in zapravljivci
5. krog: lenuhi in jeznoriteži
6. krog: krivoverci in čutni uživači
7. krog: nasilneži, samomorilci, oderuhi
8. krog: zvodniki, prostitutke, tatovi, sleparji, podkupljivci, spletkarji, krivi preroki, alkimisti
9. krog: izdajalci posameznikov in domovine (Brut).

Božanska komedija je torej alegorično - religiozna pesnitev, zgrajena iz treh delov: Pekel, Vice, Nebesa. Vsak del šteje 33 spevov, z uvodnim delom obsega celotna pesnitev 100 spevov. Verzna oblika je tercina z enajsterci.

Pesnitev je spesnena v 1. osebi. Zaradi vsebinske pomembnosti in oblikovno - estetske skladnosti velja Božanska komedija za najpomembnejše delo srednjeveške književnosti.

Božanska komedija (odl. Berilo 1)

Odlomek Haronov brod je iz 3. speva Pekla. Govori o brodniku Haronu, znanemu iz grške mitologije, ki preko reke Aheron prevaža duše umrlih v podzemlje, pekel. Gre za ljudi, ki so umrli v sovraštvu z Bogom. Mnogo jih je, prihajajo vedno novi, da Haron komaj zmaguje svoje delo. Umrli preklinjajo človeštvo, starše, ki so jih spočeli, rojstni kraj in Boga. Med njimi ni dobrih in poštenih ljudi, taki se zbirajo drugod.

Odlomek Grof Ugolino je iz 32. in 33. speva Pekla. Grof Ugolino je bil pomemben fevdalec iz Pise in je v mestu nekaj časa celo vladal. Ko pa je izgubil oblast in moč, ga je dal njegov sovražnik škof Ruggierri skupaj s sinovoma in vnukoma zapreti v stolp, kjer so od lakote vsi pomrli.

RENEZANSNA

- ČAS: 14,15 in 16 stoletje v Evropi
- Odkritja: amerika, Galileo Galilei, Kopernik, človek postane središče vsega (ne več geo-, pač pa heliocentrični sistem)
- Nastopi meščanstvo, naturalno gospodarstvo zamenja denarno
- Novi človek je sproščen, ima svoj razum, s katerim marsikaj doseže in spozna (humanizem)
- Temeljno občutje renesančnega človeka je radoživost
- Je nasprotje srednjemu veku: zavrže fevdalni, viteški, verski duh in se vrne k vrednotam antike
- Duhovniki sami zahtevajo reforme (reformacije), protestirajo proti neurejenim razmeram v srednjem veku
- Pisatelji ne pišejo več v latinščini, pač pa vsak v živem jeziku svojega naroda
- Predstavniki:
  - F. Petrarca: zbirka pesmi Canzoniere (vsebuje 317 sonetov);
  - G. Boccaccio (1313 - 1375): Dekameron (1348 - 1353) Novela o sokolu;
  - Cervantes (1547 - 1616): Don Kihot - Veleumni plemič Don Kihot iz Manče;
  - Shakespeare: najpomembnejši evropski predstavnik
  - Leonardo da Vinci, Michelangelo

FRANCESCO PETRARKA (1304 - 1374)

- Italijan
- že za čas življenja je kronan za kralja pesnikov
- oče je želel, da bi kot on študiral pravo, a se je vse bolj zanimal za književnost
- Laura, poročena markiza, njegova velika ljubezen, vse življenje ji piše pesmi
- zbirka pesmi CANZONIERE (367 pesmi, od tega 317 sonetov, posvečene so Lauri, ki pa ni božansko bitje, kot pri Danteju Beatrice, pač pa naravno)
- bil je mojster klasik, začetnik soneta
- jezik barvit, slikovit
- PETRAKIZEM: posnemanje Petrarkove lirike, to je ljubezenska lirika, občuduje lepoto in kreposti ženske, ki je ne more dobiti, zato je otožen
- novo senzalizem (čutnost)

Francesco Petrarca

SONET ŠT. 61

O, blažen bodi čas pomladnih dni a
in blažen mesec, leto, blažen kraj, b   prestopna rima
kjer bil od dvoje lepih sem oči a
tako prevzet, da sem njih suženj zdaj. b

In blažen prvi grenko-sladki vzdih,
ki z Amorjem me je v eno spojil
in blažen lok puščice, ki od njih
v srce krvave rane sem dobil.

In blažene želje, solze in vzdih, a
in še besede mnoge, brez števila, b   svobodna rima
ki z njimi klical drago sem ime. c

In blaženi naj bodo vsi ti stih, a
ki njo slave, in misel, ki le nje, c
le nje se je za vselej oklenila. b

- brezvezje, naštevanje z vejicami ali ASINDETOM (mesec, leto, blažen kraj...); nasprotje ali mnogovezje POLISINDETOM
- nasprotje ali ANTIFEZA (grenko-sladki)
- ANAFORA: ponovitev iste besede na začetku več verzov (in, in)
- METAFORA: prenesen pomen (krvave rane, za bolečino)
- ANADIPLOZA: ponovitev besedne zveze na koncu in na začetku (le nje, le nje)

- EPANALEPSIS: na začetku prvega in na koncu drugega verza ista beseda
- GEMINACIJA: ponovitev v eni vrstici 2x
- ASONANCA: ponavljanje sitih samoglasnikov
- ALITERACIJA: ponavljanje istih soglasnikov
- Beseda, kis e v besedilu največkrat pojavi je BLAŽEN (nanaša se na vse kar je njenega, tudi tisto kar ga boli, najbolj nenavadno je, da so mu blažene krvave rane)
- Blaženo pri Petrarcki: tisto, kar mu je povzročilo užitke, je bilo lepo: (kraj in čas (spomladni), ko se je zaljubil, stih s katerimi opeva njo, večna misel nanjo); tisto kar mu je povzročilo bolečino: (prvi grenko-sladki vzdih, lok in puščice (so mu zadale krvave rane), želje, solze, vzdih, besede s katerimi je klical drago); gre za pravo ljubezen, saj je avtorju blago vse, kar mu je ostalo, ko ga je dekle zapustilo
- **Pesem je sonet:**
  - ima 4 kitice
  - ima 14 verzov- stihov
  - 2x4 štirivrstičnici - kvartini
  - 2x3 vrstičnici - tercini
  - je dvodelen, kot po obliki, kot po vsebini
  - stopica: JAMB (11 zložni, laški enajsterec); je literarna zvrst v literarni vrsti, ki ji rečemo lirika, začetniki so bili Italijani, naš mojster soneta je Prešeren

WILLIAM SHAKESPEARE (1564 - 1616)

Življenje:

- Stradford upon Avon (na tej reki)
- z 18 leti se poroči, odide v London, se zaposli v gledališču Globe, ki še danes slovi kot njegovo gledališče v Londonu, najprej dela kot hišnik, šele nato se razvije v ustvarjalca
- na stara leta živi osamljeno (zelo ga prizadane sinova smrt)

Delo:

- je najboljši renesančni dramatik
- najboljši angleški dramatik
- najvidnejši predstavnik angleške renesanse
- je pesnik, pisatelj in dramatik

Dramatik:

- igrajo ga še danes v vseh svetovnih gledališčih
- napiše 37 dram, v njih 3 teme:
  - a.) antična zgodovina (Julij Cezar, Antonij in Kleopatra)
  - b.) angleška zgodovina (ciklus dram o Henriku)
  - c.) njegov čas (Romeo in Julija, Kralj Lear (oma 2 hčerki, ena mu zada velik udarec, drama); Hamlet (njegovo vprašanje: Biti ali ne biti?); Othello (zgodba o arancu, ki ga njegov najboljši prijatelj prepriča da ga žena vara, on jo potem ubije)
- piše tudi komedije: Beneški trgovec, Sen kresne noči
- kako se njegove tragedije razlikujejo od antičnih:
  - a.) ne pozna trojne enotnosti: kraj, čas dogajanja, ne zgodi se vse v 24 urah, na enem kraju, z enim ciljem
  - b.) izjema je ponekod le pri enotnosti dejanja
  - c.) zaradi tega se spremeni tudi gledališče, govorimo o Shakesperijanskem gledališču, renesančnem, elizabetinskem gledališču (značilnosti: osnova tega gledališča izhaja iz gostilniškega dvorišča, zato je nazunaj osmerokotne oblike; luči ni, ker je odprto; ni kulis, ni scene; kostumi zelo razkošni; glasba razkošna; odmorov ni; igrajo samo moški, tudi ženske vloge (zato so že pisali drame tako, da so v njih bili predvsem moški); igralci so plačani; pred njim drog za zastavo, če je bila na pol droga je bilo zaprto; nosijo maske)

William Shakespeare

ROMEO IN JULIJA

Predstavitev zgodbe po krajih + osebah:

ITALIJA:

- VERONA: dve družini: Capuletovi (Julija, oče, mati, bratranec Tybolt), Montegovi (Romeo, oče, mati), druge pomembne osebe: Mercutio

(Romeov prijatelj), pater Lorenzo, Paris (Julijin zaročenec), Rosalina (Romeova prva ljubezen)

- Med Verono in Mantovo: služabnik Andrej (pošlje ga pater Lorenzo z resnico, zadrži ga kuga, ne pride pravočasno), Romeov prijatelj Baltazar (ko vidi spreved z »mrtvo« Julijo se hitro odpravi v Mantovo, Romeu prinese napačno informacijo, da je Julija mrtva)
- MANTOVA: sem je izgnan Romeo, ko ubije Tybalta

Predstavitev glede na dramatični trikotnik:

- **ZASNOVA:** spor med družinama – sovraštvo
- **ZAPLET:** otroka sprtih družin se zaljubita, pred tem ima Romeo rad Rozalino, na plesu v maskah pri Capuletovih se zaljubi v Julijo, tja pride slučajno, ko se Romeo s prijatelji potika po mestu ga Capuletov sel prosi, da mu pomaga pri iskanju povabljenecv(ne ve kje kdo stanuje), Romeo in Julija se zaljubita na prvi pogled, sledi srečanje na balkonu, takoj se dogovorita za poroko. Poroči ju pater Lorenzo, ker računa, da bi se tako lahko družini pobotali.
- **VRH:** Romeo izgnan + očetova odločitev za Julijino poroko s Parisom;
v sporu mladeničev Mercutia ubije Tybalt, nato pa Romeo nehote ubije Tybalta (sablje). Romea izženejo. Julijino žalost hoče oče potolažiti s tem, da jo hoče poročiti s Parisom. Rešitev najde pater Lorenzo, ki pripravi lek po katerem bo Julija spala 42 ur.
- **RAZPLET:** do Romea pride napačna informacija, Romeo gre v Verono, rani Parisa, spiije strup, Julija se zbudi in se zabode z Romeovim mečem
- **RAZSNOVA:** družini se pobotata, ugotovita, da je sovraštvo nesmiselno, priredita jima veličasten pogreb

POVZETEK:

- tragedija
- dramski konflikt (ni med dvema osebama, ampak med dvema družinama); nosilci pozitivnega : Romeo, Julija; nosilci negativnega: Capuleti, Montegi
- pomembna vloga usode (vsi so verjeli v usodo) in naključij (Romeo sluti, da je vse odvisno od zvezd, na poročno noč sluti nesrečo Julije, Lorenzo reče, da jima je načrt skazila " močna sila, ki se ji ni ustavljati"); naključja (zaljubita se otroka sprtih družin, menih Romea zgreši za las, srečata se tekmeča), avtor sporoča, da človekovo življenje ne poteka po njegovih željah, zato je v bistvu tragično
- zgodba + osebe so romantične (osebe slutijo nesrečo, z njimi se poigra usoda, njihova čustva so silovita), pretežno prikazane črno-belo (Julija, Romeo in Lorenzo le pozitivno, drugi le negativno),

- vseeno so druge tako pozitivne kot negativne (npr. Capulet ne dovoli, da bi razkrinkali Romea)
- Romeo in Julija sta tragični osebi, ker: sta nemočna pred zunanjim svetom, propadeta, čeprav nista kriva za katastrofo, saj je pravica do ljubezni, njuna naravna pravica, zaradi porušene harmonije sveta, kot posledice sovraštva
  - ideja dela: človek ne sme rušiti harmonije v naravi, živeti v skladu z naravo pa pomeni živeti tudi po naravnih zakonih (teh po renesančnih in Shakespearovih pojmovanjih ne postavljata ne bog in ne človek, pač pa narava sama), po moralnem zakonu je tudi pravica do ljubezni, to je pozitivno čustvo, za R. in J. to ni nepremišljeno slo, pač pa najvišja vrednota, to dokažeta z dejanji, v katerih je njuna ljubezen požrtvovalna saj več daje kot prijema
  - jezikovno-slogovne značilnosti: odvisno od prizorov, najdemo pogovorni jezik (mladeniči na veronskih ulicah), tu tragedija ni pisana v verzih, kot sicer, pesniški jezik (v izpovedih ljubezni med R. in J. in kontrastne prisposode. Kontrast med srečo in zlo usodo) največkrat kot svetloba in tema oz. dan (upanje) in noč (žalost, obup)
  - primerjava tragedija:

SHAKESPEAROVA:	SOFOKLEJEVA:
- R. in J. hočeta ljubezen za vsako ceno resnico	- Ojdip hoče odkriti
- tragika je posledica volje človeka vojne	- tragika je posledica bogov
- sintetična drama (zgodba se odvija pred našimi očmi) zato ni več trojne enostnosti,	- analitična drama (za
le enostnost dogajanja nazaj)	dogodke zvemo
- zato trojna enotnost

v obeh osebe propadejo zaradi svojega pomembnega prizadevanja

MIGUEL DE CERVANTES SAAVERDA:

- živi v 16. stoletju v Španiji
- nekaj časa preživi v tujini
- doma postane davčni izterjevalec, ga zaprejo, v ječi napiše 1. del svojega najboljšega romana Bistroumni Don Kihot in Manče
- umre istega dne in leta kot Sheakespeare 23.4.1616

Miguel De Cervantes Saaverda

BISTROUMNI PLEMIČ DON KIHOT IZ MANČE

Povzetek zgodbe:

- živi v Španiji v Manči, je reven kmet, obsede ga branje viteških romanov (proda imetje in pokupi vse knjige na to temo), odloči se, da postane tudi sam vitez in gre po svetu popravljat krivice, da bi postal slaven(da bi si pridobil večno slavo)
- izbere si orožje (stare stvari), in konja Rosinanta, tudi sebi izbere ime Don Kihot
- izbere si žensko, v katere čast bo opravljal svoja dejanja, to je Dulsineja Toboška (iz sosednjega kraja Tobus, starejša)
- prvo Kihotovo dejanje: krčmarja zamenja graščaka. In ga prosi da ga povitezi, še prej poškoduje dva pastirja za katera misli, da sta roparja (ko spi D.K. pri vodnjaku, prideta napajat živino k vodnjaku, samo premakneta njegovo orožje, on pa ju napade)
- drugo dejanje: vtakne se v spor med pastirjem in gospodarjem; mislil je, da je fantu pomagal, a se je gospodar kasneje še bolj maščeval
- tretje dejanje: v trgovcih vidi popotne viteze, hoče da se gredo poklonit njegovi Dulsineji, ker nočejo jih napade, konj se spotakne, D.K. pade v prepad, kjer ga najde vaščan in ga odpelje domov
- ko D.K. gospodinja izve, da se D.K. vrača, da zazidati sobo z njegovimi knjigami, da ne bi prišel do njih
- D.K. čez nekaj dni ponovno na poti, njegov prijatelj, Sančo Pansa, postane njegov oproda: pomočnik, D.K. mu obljubi otok, zaradi revščine (ne more preživljati velike družine), se odpravi z D.K. na oslu
- Boji z mlini na veter, D.K. meni, da so to velikani, zažene se v krilo, zapiha veter in zavrti vetrnico; D.K. zažene daleč po polju
- Na poti srečata kočijo z lepim dekletom, D.K. misli, da je to ugrabljena kraljična, D.K. sopotnika izzove na dvoboj, za ponos se bo moral iti pokloniti Dulsineji in spustiti dekle, D.K. zmaga, misli, da je opravil dobro delo
- Ko D.K. pase Rosinanta pridejo mezarji s kobilami, ki jih vsak dan pasejo tam, pride do pretepa, D.K. in Rosinanta pretepejo
- Sančo položi D.K. na svojega osla in nadaljujeta pot
- Spet v krčmi, spet misli, da je grad, D.K. se spravlja spat, ko pride neka ženska, misleč da k njemu, moški h kateremu je res prišla ga premikasti
- Ustavita se pri studencu s suknarskimi valjalnicami, celo noč ju je strah, ker zelo bučijo, a ne veta kaj je
- Od zadaj zagledata kmeta, ki si zaradi vročine hladi glavo s pozlačeno skledo, D.K. misli, da je ta skleda šlem, zato moža napade, mu vzame skledo in si jo sam povezne na glavo, ker mu je prevelika, si misli, da je bil mož z veliko glavo
- Naletita na skupino zapornikov, povezanih z verigo, D.K. napade spremstvo, zločince osvobodi, nato pa zločinci njega pretepejo
- Prideta na gorato območje in D.K. se zapleza v skale, počuti se kot najnesrečnejši vitez
- Sančo odide sam naprej, D.K. mu da pismo za Dulsinejo, Sančo sreča D.K.- jeve sokrajane, ki gredo D.K. osvoboditi

DON KIHOT - POVZETEK:

- je eden najpomembnejših romanov vseh časov (najboljši roman drugega tisočletja)
- je prvi evropski moderni roman (govori o bistveni problematiki neke dobe, osebe so psihološko poglobljene in prikazane razvojno)
- je viteški roman, govori o viteških dejanjih + vitezih
- je že tudi zanikanje viteškega romana – satira (posmeh s kritiko) + paroblja (posmeh), viteštvo je ljudi zavajalo v sanjarjenje
- je komičen roman (D.K. na začetku smešen, njegovi ideali sami po sebi niso smešni, tudi ne slabi, ampak v tistem svetu so smešni oz. nori)
- je tragičen roman (proti koncu je vse bolj tragičen, njegova izstreznitev na koncu je boleča, ne več smešna)
- je renesančni roman (napisan v renesansi, osebe kažejo tipične renesančne značilnosti; samozavest, ponos, svobodno izbiranje, svoboda)
- jezik je sočen, sicer pa avtor meša več slogov pisanja (dialog, pisemski govor)
- obsega dva dela, skupaj več kot 50 samostojnih zgodb

ROMANTIKA (1800-1830):

Romantika je umetnostna smer, ki se ne uveljavi le v književnosti, ampak tudi v glasbi, umetnosti ... Romantika se razvije kot nasprotje razsvetljenstva. Uveljavi se po celotni Evropi. Romantika je 1. obdobje, ko se slovanski narodi uveljavijo na zemljevidu evropske književnosti.

Predstavniki in dela:

- J. W. Goethe: Trpljenje mladega Wertherja;
- Byron: Romanje grofiča Harolda;
- M. J. Lermantov: Jadro;
- Heinrich Heine: Lorelaj;
- G. Leopardi: Sam sebi
- A. S. Puškin: A. P. Kernovi

ALEKSANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN (1799 - 1837)

- Moskva, v stari plemiški družini
- Licej v Carskem selu
- Hitro pokaže interes za književnost, se preseli v Peterburg, a ga mora zapustiti zaradi naprednih nazorov
- Nato še večkrat izgnan, nazadnje ga pomilosti car Nikolaj in mu dovoli živeti v Moskvi
- Pade v dvoboju s svakom (ženo mu zapelje mož ženine sestre)

Delo:

- najpomembnejši ruski romantik

- eden najpomembnejših svetovnih in ruskih avtorjev
- dela: tragedija: Boris Godunov, povest: Stotnikov hči, novela: Pikova dama, roman v verzih: Jevgenij Onjegin

Aleksander Sergejevič Puškin

JEVGENIJ ONJEGIN

KAJ: knjiga – roman, 8 poglavij, 5275 verzov, kitica ima 14 verzov, dogajanje povezuje Puškin sam, pisan v prvi osebi

Jevgenij Onjegin:

- mlad, pameten, privlačen, izobražen (+)
- nezadovoljen, dolgočasen, hladen, brezčuten, neprilagodljiv, čudak, notranje prazen

Lenski:

- pesnik
- romantičen
- veliko razmišlja o smislu življenja
- idealist- romantik
- zaročen z Olgo
- Onjegina seznanj z družino Larin v kateri sta sestri Olga in Tatjana
- Še prej pride do dvoboja med Lenskim in Onjeginom, na neki zabavi se Olga preveč spogleduje z Onjeginom, Onjegin ustrelj Lenskega, po tem dogodku Onjegin zapusti podeželje

Olga:

- zaročena z Lenskim
- manj čustvena kot Tatjana
- ko izgubi zaročenca si hitro najde drugega, še prej simpatizira z Onjeginom
- zelo lepa

Tatjana:

- usodno se zaljubi v Onjegina, ko ga prvič vidi
- preprosta, skromna
- notranje bogata, čustvena
- zaupljiva, tiha
- napiše ljubezensko pismo Onjeginu, on jo hladno zavrne, ona ostane v svoji žalosti
- čez leta si najde moškega in se poroči z njim (Onjeginov bratranec)

- v Moskvi se sreča z Onjeginom, sedaj se on vanjo zaljubi in ji piše pisma
- ona pokaže svojo plemenitost, čeprav ga ima še vedno rada, ostane zvesta svojemu možu

ZGODBA JEVGENIJA ONJEGINA PO KRAJIH:

- PETERBURG: Onjegin živi v bogati družini, veseljači in uživa, a se vsega naveliča in gre na podeželje
- RUSKO PODEŽELJE: stric mu zapusti posestvo, hitro se priljubi kmetom, ker jih osvobodi tlake, sreča Lenskega in Larinove
- MOSKVA: tu se na nekem plesu nepričakovano sreča s Tatjano, Onjegin se zaljubi vanjo

TATJANINO PISMO ONJEGINU (najlepše ljubezensko pismo vseh časov)

Tatjana v svojem pismu izraža:

- upanje (da je ne bo zavrnil)
- strah (da jo bo zaradi pisma preziral)
- opravičilo (da mu piše, pisala mu ne bi, če bi se večkrat oglasil)
- očitek (če ne bi prišel bi bila mirna)
- izpoved brezpogojne ljubezni (ta ljubezen je usojena, o njem je sanjala že davno, je na prvi pogled, večna – to je romantično pojmovanje ljubezni, zanjo je značilno še, da se ne ozira na okoliščine, je v sanjskem svetu, je brez razuma, izhaja le iz čustev)
- pismo ima 3 dele: a.) izpoved, da ji brez njega ni mogoče živeti b.) očitek, da je sploh prišel c.) izpoved ljubezni
- to pismo je del tretjega poglavja v romanu
- uvede ga avtor sam, kot da je pred njim resnično pismo, s tem doseže verodostojnost(imamo občutek, da je pismo res pisala Tatjana), tako je avtorjevo pripoved o ljubezni zamenjala Tatjanina izpoved o ljubezni
- zanimivo je menjavanje slovnične osebe; Tatjana enkrat Onjegin vika in tika (kadar pozabi, da bi ga morala spoštovati, kadar je blizu z njim)
- jezik in slog: veliko besed, ki izražajo čustvenost (usoda, srce, privid srca), veliko je tudi vprašanj, pretiravanj, kar vse izraža čustveni slog

ZAKAJ JE JEVGENIJ ONJEGIN ROMANTIČNI JUNAK:

- z okoljem, v katerem živi nima nič skupnega, živi v svojem svetu
- ni srečen v ljubezni
- obupuje, a obupa ne
- je absolutno svoboden

LORD GEORGE NOEL GORDON BYRON

Življenje:

- anglež
- Lord, ker je bila mati iz bogate Škotske družine, oče vse zapravi, toda stric mu prepusti svoje premoženje, veliko potuje
- zameri se politiki in mora zapustiti Anglijo, ter se namesti v Italiji

Delo:

- ep Don Juan
- pesnitev Romanje grofiča Harolda – to je turistični in pesniški vodnik po deželah Sredozemlja, saj piše avtor potopis ko občuduje znamenitosti teh dežel, obsega 4500 verzov
- pesnitev Pariziana
- Byronizem (svetobolnost (svet je bolan, nimam nič z njim – stališče romantika); penik družbo zaničuje, se ji odtuja, je nesrečen, osamljen, prezira dogovorjeno moralo, izziva usodo, vzvišen... v resnici pa žalosten, drugi pomen: posnemati Byronovo liriko, je način življenja)

Bayron

PARIZINA

Kaj: Bayronova pesnitev, po resničnem dogodku v italijanskem mestu Ferrara

Kdo: Markizova (Dieste) druga žena in njen pastorek (Markiz ga ima v prvem zakonu) Hugo se zaljubita, Markiz da oba obglaviti, v pesnitvi je konec drugačen, saj Parizina odide neznano kam

Parizina

KOT DA JE VSE ZBLEDELO V NIČ

Je čas, ko slavček v mraku vej
visoko pesem gostoli;
je čas, ko se ljubimcem zdi

začetek ljubezni;

šepet priseg sladkosti brez mej;
ko slap in sapice v uho
po
samotno, tih napev pojo.
Glej, svod z zvezdami je prekrit
in v lahni rosi cvet umit
in val temneje posrebrn
in list mračneje pozlačen
in v zraku tisti medli sij,
svetlo teman, temno mehak,
ki v njem še iskra dneva tli,
ko v soju lune že zamira mrak.

zapis idealne, romantične ljubezni,
visoko pomeni zaljubljeno (visoko
čustvih)

konec ljubezni;
podoba iz pokrajine, ki nakazuje
konec srečne ljubezni

EVROPSKI REALIZEM IN NATURALIZEM

Evropski realizem in naturalizem (1830 - 1900)

Realizem

Realizem je književna smer, ki je za snov izbrala življenje v sodobni, meščanski družbi. Na mesto propadlega plemiškega razreda je stopilo meščanstvo s trgovskimi in uradniškimi sloji. Realistični pisatelji obravnavajo drugačne motive in teme kot romantiki. V ospredju niso več sentimentalni opisi idilične narave, sanjskega sveta in čustev, temveč *stvarna razmerja med posamezniki v družbi, pa tudi banalne, neestetske,*

včasih – posebej v naturalizmu celo odbijajoče okoliščine vsakdanjega življenja.

Naturalizem

Glavna značilnost naturalističnih del je ta, da se s skrajno doslednostjo oklepajo načela, da je človek določen z dednostjo, okoljem in zgodovinskim trenutkom.

Vrste ali zvrsti v književnosti realizma in naturalizma

Realizem in naturalizem sta bila najuspešnejša v pripovedni prozi. Najbolj primeren je bil seveda roman. Ta je pogosto segal preko posameznega romana, se povezal v večjo celoto – cikel romanov, ali pa gojil obsežne oblike, podobne epopejam. Pripovedovalec je tretjeosebni.

»Iz ljudstva za ljudstvo!« → demokratizacija

FRANCOSKI REALIZEM

Zola – beznica (roman)

Maupassant – Nakit (novela)

Flaubert – gospa Bovary (roman)

Gustave FLAUBERT (1821 - 1880)

Gustave Flaubert se je rodil v Rouenu leta 1821 v družini zdravnika. V Parizu je študiral pravo. študij je moral zaradi bolezni prekiniti in leta 1849 je odpotoval v Egipt, Turčijo, Grčijo in Italijo. Po prvih književnih uspehih se je umaknil v bližino rojstnega kraja, kjer je živel v skromnem krogu prijateljev. Umrli je leta 1880. Flaubertova pomembnejša dela so romani Madame Bovary, Vzgoja srca in Salambo.

Gustave Flaubert

GOSPA BOVARY

Emma je izjemno čustvena ženska. Vrne se iz samostanske šole, kjer se je iz sentimentalnih ljubezenskih romanov navzela sanjavih predstav o

romantični ljubezni, ljubimcih in sebi kot ljubimki. Sreča se z zdravnikom Bovaryjem, ko njegova žena umre se poroči z Emmo. Na začetku je zadovoljna nato pa postaja nesrečna in melanholična.. On je vesten, jo vzdržuje, ne čuti njene nesreče in misli, da je dober mož. Rodi hčerko, se ne osredotoča nanjo. Najde si ljubimca, najprej Leona, nato Rodolpha. Z njim načrtujeta pobeg, vendar on se ne prikaže. Začne hirati, zato se z možem preselita v mesto, kjer sreča Leona, kupuje mu darila, začne se zadolževati in ko ne vidi več izhoda naredi samomor. V smrt jo požene dokončno spoznanje o nezmožnosti strasti v svetu povprečnega meščanstva in sebičnih moških. Roman se sklene z zlomom naivnega Charlesa Bovaryja, ki šele po ženini smrti izve za resnico njenega življenja. Pripovedna tehnika je modernejša od Balzacove. O dogodkih in ljudeh ne pripoveduje kot vseveden pripovedovalec, ampak podaja prizore, ki jih doživljajo sami junaki skozi svojo zavest.

GOSPA BOVARY

V njenem življenju trije moški:

- CHARLES: mož, imata Bertko
- LEON: sreča ga 2x kot študenta, nato v zrelih letih, advokat, pri njima gre za romantično ljubezen
- RODOLPHE: ženskar, gospa Bovary mu je samo igrača

delo z besedilom

POLJEDELSKI SHOD

RADOLPHE PRAVI EMI	GOVORNIK PRAVI POLJEDELCEM
<ul style="list-style-type: none"> - Rodolphe reče Emi naj se umakneta k oknu v pisarno nad trgovom, umakneta se, da njega ne bi kdo videl (je že na slabem glasu) - Govori o dušah, o večnem nemiru, (prišteva se mednje), zato včasih naredi kakšno norost, a sreče ne najde - Ema ga vpraša, če je srečo sploh mogoče najdit, on pa odgovori, da se lahko srečata dve osebi, ki se ne menita z besedami, pač pa sta 	<ul style="list-style-type: none"> - jih pozdravi - hvali kralja in njegovo vladanje, v en koš vrže tako gospodarstvo kot umetnost - izrazi zadovoljstvo, da se kmetje ne upirajo, vesel je, da je konec državljanske nesloge - zdaj je domovina krasna, povsod je blaginja - hvali poljedelce, imenuje jih miroljubni pionirji omike, vesel je da so pravi čas spoznali norost revolucije

<p>se videla v sanjah</p> <ul style="list-style-type: none"> - Radolphe je utrujen od dolžnosti, zanj je ta dolžnost le čutiti kar je velikega in ljubiti kar je lepega - Ema omeni, da je vendarle treba spoštovati splošno moralo - Rodolphe reče, da sta morali dve: ena je pritlehna in se spreminja, si jo prilagajaš, druga pa je visoka, večna, božja <p>Gre za govorjenje o ljubezni, polno vzvišenih in abstraktnih besed</p>	<ul style="list-style-type: none"> - govorjenje o poljedelcih, tudi polno praznih in ničvrednih besed - za oboje velja: oba govorita laži, torej manipulirata s poslušalci, vzporedno tečeta dva govora, na zunaj zelo različna, a s skupnim imenovalcem - laž
---	--

GOSPA BOVARY - POVZETEK:

- je eden temeljnih evropskih romanov
- je eden temeljnih realističnih romanov (realizem prikazuje realnost)
- je eden temeljnih romanov objektivnega realizma (brezoseben, brezčuten avtorjev odnos do oseb v delu, vseeno Flaubert ne uspe pisati popolnoma neprizadeto – objektivno, pač pa kaže simpatije do izjemnih likov, kot je tudi Ema)
- delo je napisano v posebnem slogu, ko se avtor ne razodeva, pač pa govori skozi osebe, skozi njihov zorni kot, takemu pripovedovalcu rečemo personalni – osebni, izraža pa se na dva načina: a.) z notranjim monologom: polpremi govor (oseba se pogovarja sama s sabo, kot bi se pogovarjala s kom drugim)
- b.) z orisom oz. z opisom (krajev, dogodkov)
- avtor piše delo pet let, na koncu vzkligne »Gospa Bovary to sem jaz.« kot Ema se tudi sam ne znajde v realnem svetu
- podoben lik kot Ema je tudi Don Kihot, ki se tudi ne znajde v realnem svetu
- po Emi imamo pojem BOVARIZEM: to je človekova sposobnost, da si predstavlja svet drugačen kot je v resnici, živi v stalni iluziji, hrepeni po nedosegljivem

EMILE ZOLA (1840 - 1902)

- je Francoz (rodil se je v Parizu)
- je eden najboljših naturalistov, predstavnik smeri v realizmu, ki ji rečemo naturalizem

- njegovi romani so povezani v cikel 20 romanov z naslovom ROUGON MACQUARTOVI, govori o dveh rodovinah, prvi so bogati, drugi so revni; naslovi romanov so npr. : Beznica, Nana, Germinal, ...

Emile Zola

BEZNICA

Obnova:

Roman se dogaja v okolju nižjih Pariških slojev, med delavci, obrtniki, reveži, bolniki in alkoholiki. Ideja je bila prikazati nasprotje med željo in po bogastvu in vpetostjo v revščino, nizkotnost pijančevanja, brezdelja in kako se na ta način začnejo rahljati zakonske vezi.

Slog je izrazito naturalističen – skuša opisati stvarnost natanko tako, kakršna je. V ta roman je vključenih veliko grdih tem (beda, umori). Glavni predmet je estetika grdega. Jezik je vsakdanji, grob, včasih tudi vulgaren. Gervaise je Pariška predmestna perica. V mladosti je bil njen oče nasilen, zato je iskala tolažbe v ljubezni. Pri 14 je rodila prvega sina, pri 18 pa drugega. Oče otrok je odšel z ljubico. Gervaise je delala v pralnici in skrbela za družino. Po nekaj letih se je poročila s kleparjem Coupaujem in imela sta hčerko NANO. Nekaj časa jima je šlo dobro in sta lepo živela. Toda mož se je pri delu ponesrečil, zato so ves denar porabili za njegovo zdravljenje. Gervaise pa ni obupala in je odprla svojo pralnico. Mož se je začel vdajati pijači in je postal nasilen. Zaradi dolgov je morala prodati pralnico. Tudi ona je začela piti. Nana je pobegnila od doma in postala vlačuga. Gervaise je bredla v vedno večje težave, mož pa je zaradi pijače umrl v zavetišču, ona pa je končala življenje v veliki bedi. Pod stopnicami, kjer je tudi umrla.

PREDSTAVITEV ROMANA PO OSEBAH:

- Gervaise Macquarova; z njo sta povezana dva moška
- Lantier Avguste: lep, privlačen moški, ženskar, po poklicu klobučar, z Gervaise se preselita iz podeželja v pariško predmestje, imata dva sinova, jo zapusti
- Coupeau: klepar, družinski človek, prijazen, z njim ima hčerko Nana (je zelo lepa, ustvarjena za ljubezen, pariška kurtizana(prostitutka višjega razreda), spolno okuži vse pariške gospode, umre v silni bedi, ima svoj roman Nana); nesrečno pase s strehe in postane invalid

Na koncu so vsi trije zapiti, ona se prostituira, umrejo v največji bedi.

DELO Z BESEDILOM:

POJEDINA PRI GERVAISE

Odlomek o času, ko je Gervaise na višku uspeha, blaginje, je lastnica pralnice in likalnice. Ob njenem godu praznujejo.

O čem govori odlomek? O pojedini pri Gervaise: jejo gosi in pijejo vino, ko zadovoljijo potrebo po hrani in pijači, se jim vzbudi potreba po spolnosti, zato je besedilo polno sočnih izrazov, namigovanja na spolnost, živalskega vedenja; besedilo je tudi slavo spev vinu, ko so bili pariški reveži siti in napiti, so bili dobre volje, počutijo se enakovredne bogatim – utopili so svojo bedo.

Jezik je izredno dinamičen in sočen: »ritopašne hudičovke, devička steklenička, falot ...«

POVZETEK O ROMANU BEZNICA:

- je roman
- je eden najpomembnejših naturalističnih romanov; zakaj? V naravi Gervaise je, da bo takšna kot starši (določena z geni), določena je tudi z okoljem (pariško predmestje – beznica) in zgodovinskim trenutkom; po teoriji naturalizma je torej trikrat določena, če se ne bi rodila tistim staršem tam in takrat ne bi bila takšna
- sodi k t.i. eksperimentalnim romanom, zato: a.) ker avtor opisuje življenje tako podrobno, kot bi ga gledal pod mikroskopom (zapleteno branje)
b.) ker avtor na začetku romana postavi tezo, ki se mora na koncu romana potrditi, Gervaise je na koncu morala propasti, čeprav ji je že kazalo, da bo uspela
- naturalistično delo je tudi zato, ker v literaturo do takrat uvede prepovedane teme: prostitucijo, erotiko, zvodnike, pijančevanje
- ob tem romanu govorimo o estetiki grdega; Zola je o grdi temi napisal visoko umetniško delo (ob tem bralec doživi lepoto) – estetski užitek

Ruski realizem:

- 2 polovica 19. stol.
- Družbene razmere: v Franciji že čas kapitalizma, v Rusiji še čas fevdalizma
- Francoski realizem je objektivnejši kot ruski: ruski pisatelji predstavljajo razmere manj objektivno, ne morejo skriti prizadetosti, sočustvovanja z osebami
- Veliko pomembnih avtorjev: Gogolj (novela Plašč), Lev Nikolajevič Tolstoj (roman – Epopeja vojna in mir, roman – Ana Karedina)

FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI (1821 - 1881)

- rodil se je v Moskvi, v družini zdravnika
- Peterburg – vojaška šola, zaradi revolucionarnih idej obsojen na smrt, a pomiloščen
- štiri leta prisilno delal v Sibiriji + 6 let v vojski
- Peterburg – piše in ustvarja
- zaradi socialne stiske pobegne z ženo v Evropo
- 10 let pred smrtjo se vrne v Rusijo
- skoraj vse življenje epileptik

Njegovo ustvarjanje delimo na dve fazi. V prvi je pisal krajša pripovedna dela (novele, povesti), v drugi, po vrnitvi iz Sibirije, pa se je posvetil romanom. Med najpomembnejše štejemo: Zločin in kazen (1866), Idiot (1868), Besi (1871-72), Mladenič (1875) in Bratje Karamozovi (1879-80). Omeniti ga je treba še pomembni Dnevnik pisatelja, ki ga je avtor pisal v zadnjem desetletju svojega življenja.

Dostojevski

ZLOČIN IN KAZEN

Raskolnikov je živel v majhnem podnajemniškem stanovanju, za katerega večkrat ni zmožal redno plačevati najemnine. Da bi prišel do denarja je večkrat zastavljal različne predmete pri stari oderuhinji Aljoni Ivanovni. Po

značaju je bil zamišljen in bolj vase zaprt človek, ki je bil sposoben cele dneve prebiti v svoji sobi in razmišljati. Tako je prišel do ideje o nadčloveku, ki mu je v imenu splošnega dobrega dovoljeno vse, tudi moriti. Po njegovem prepričanju namreč na svetu ni več boga, ki bi vzpostavljajal red, zato se na njegovo mesto postavi sam. Skrbno preiščeni in načrtovani umor Raskolnikov tudi izpelje, le da poleg stare oderuhinje, zaradi nesrečnega spleta dogodkov, ubije še njeno ubogo, povsem nedolžno polsestro Lizaveto. Vendar pa Raskolnikov pred zločinom ni vedel, da ga bo tako močno pekla vest. Takoj po uboju se začneja njegova strašna notranja drama.

Raskolnikov se, obtežen z zločinom, spremeni tudi v velikega dobrotnika. Družini tragično umrlega Marmeladova, pomaga z edinim denarjem, ki mu ga pošljejo od doma. Vendar pa s svojo dobroto do revne družine, ne more sprati svojega zločina. Vest ga vse močnejše priganja, teža storjenega umora, je zanj čedalje hujša. Edini človek, ki mu po hudem notranjem trpljenju lahko zaupa in prizna storjeno dejanje je hčerka Marmeladova, Sonja. Sonja mu pove, da mora storjeni zločin najprej priznati, nato pa prevzeti tudi kazen zanj. Raskolnikov se s Sonjino pomočjo javi na sodišču kot zločinec. Obsodijo ga na prisilno delo v Sibiriji. Izgnanstvo v Sibiriji je očiščenje tako zanj, kot Sonjo, ki ga vseskozi spremlja. Kot nekdanja prostitutka se mora očistiti tudi sama. Vstajenje je za oba mogoče samo po prestani kazni, ki traja osem let.

Raskolnikov je primer človeka, ki samega sebe obteži s hudim zločinom. Čeprav se je ob načrtovanju umora prepričeval, da si z njim ne sme otežiti vesti, se to zgodi, z največjo možno silovitostjo. Iz njegovega primera je mogoče povzeti, da vsak zločin zahteva tudi duševno kazen. Ko zločin prizna in sprejme kazen, se zanj začneja novo obdobje življenja, ki ga ne živi več sam, saj je v njegovo življenje stopila Sonja.

Zgodba po motivih, v odspredu so 3 motivi:

- **PIJANČEVANJE:** najbolj je ta motiv vezan na uradnika Marmeladova. Iz prvega zakona ima hčerko Sonjo, z drugo jetično ženo pa ima kup otrok. Namesto da bi skrbel zanje, se v bedi predaja pijači (v neki beznici, se razkrije Raskolnikovu, da nastane v knjigi 15 strani monologa). Družino rešuje Sonja, ki se prostituira.
- **ZLOČIN:** stori ga reven študent Raskolnikov. Zaradi bede, ki jo živi sam in ki jo vidi v okolju se odloči »urediti svet«. Izhaja iz teorije da sta na svetu dve vrsti ljudi: a.) čreda uši: večina, povprečneži, brezpravneži b.) nadljudje: bogataši, ljudje z voljo do moči kot Napoleon, Hitler, ki so spremenili svet. Odloči se da bo dokazal, da je tudi on nadčlovek. Aritmetično domisli umor s sekuro, odloči se ubiti »uš«, vodjo zastavljalnice, starko Aljano Ivanovno. V pripravi na

umor trpi strašne muke, tako telesne kot duševne. Večkrat je prepričan, da dejanja ne bo mogel storiti, da je dober človek (sanja kako je kot otrok jokal ob klanju konja). Ko se že odloči, da ne bo moril poseže vmes naključje: izbere si daljšo pot domov, čeprav sicer hodi po krajši, zato slučajno na mestnem trgu sliši, da bo Aljana sama doma, saj bo polsestra Lizaveta obiskala trgovca s katerim se pogovarja. Lizaveta je vseeno doma, zato ubije obe starki. Umor je popoln, nihče ga ne more dokazati.

- KAZEN: za uboj obsodijo drugega. Rodja sicer v nekem transu prizna dejanje, a mu ga ne morejo dokazati. Začne ga peči vest, zaupa se Sonji, ta pa ga prepriča, da se prijavi. Reče mu, da ni ubil uši, pač pa človeka oz. sebe. S prostitucijo je Sonja ubijala tudi sebe. Za kaznen gre Raskolnikov za 7 let na prisilno del v Sibirijo, ona ga spremlja, to je znak, da ju čaka novo življenje.
- Nekateri izpostavljajo v delu še 2 motiva: a.) motiv žrtvovanja (žensk): žrtvuje se Sonja, žrtvuje se tudi Raskolnikova sestra Dunja, ta se poroči s človekom, ki ga ne ljubi, da lahko financira bratovo šolanje. B.) motiv naključij: spozna Marmeladovo Sonjo

POVZETEK ROMANA ZLOČIN IN KAZEN:

- je eden najpomembnejših evropskih romanov
- je eden najpomembnejših psiholoških romanov
- v delu so 3 motivi: alkoholizem, zločin in kaznen
- bistveno vprašanje: »ali je človek za uboj moralno odgovoren?«
- ideja: da je odgovoren predvsem pred samim sabo
- glavna oseba je Raskolnikov, ki je razpet med dobrim (na strani revnih, trpečih ljudi) in zlim (črnogled, morilec)
- vseeno zmaga v njegovo dobro, v tem smislu da se pokori
- jezik: a.) govorimo o vsevednem pripovedovanju (avtor ne govori sam, ampak dovoli, da govorijo njegove osebe) b.) zelo malo opisov zunanosti c.) zelo malo dogodkov (en sam – uboj) d.) prevladuje dialog – notranji monolog (oseba se pogovarja sama s sabo)
- v bistvu je roman tragedija, zaradi dialoga, monologa, dramske napetosti in tragične podobe junakov

HENRIK IBSEN

1828 - 1906

- Norvežan
- je najpomembnejši evropski dramatik v 2. polovici 19. stoletja
- v začetku še romantik, nato naturalist, čisto na koncu tudi simbolist
- obravnava sodobno meščansko življenje
- njegove drame so zgrajene klasično, vendar v glavnem analitično
- dela: Nora, Stebri družbe, Strahovi

Henrik Ibsen

STRAHOVI

So Ibsenova drama, ki je najbližje naturalizmu. Razglašena je bila za najbolj namoralno sodobno dramo. V drami je naturalistična že snov – sin podeduje očetovo bolezen. Brama slovi po svoji notranji zgradbi. Analitični tehniki je Ibsen dal novo odrsko podobo z natančnim orisom dogajanja. Čas dogajanja je kratek – od poznega popoldneva do sončnega vzhoda. Prevladuje analitična tehnika, po kateri se razkrivajo usodni dogodki. Strahovi so tudi tipičen primer tezne dramatike. To je tip dramskega besedila v katerem prevladuje razprava o določenem idejnem problemu in temu je v drami vse podrejeno.

Glavna oseba je Helene Alving. Njen mož stotnik Alving, ki je bil nepopoljšljiv ženskar, lahkoživec in pijanec. Mizarju je plačal, da se je poročil s služabnico, ki je nosila njegovega otroka. Tega otroka (Regino), vzame kasneje v varstvo Helene, da bi zaščitila moža in odpravila njegovo sramoto. V zakonu z Alvingom je rodila sina Osvalda, ki ga je poslala šolat v tujino, da bi ga obvarovala pred očetovo sprijenostjo. Osvald se je vrnil domov domov neozdravljivo bolan z možganskoparalizo zaradi sifilisa. Helene se zave, da je popolnoma poražena v svojih prizadevanjih za družino. Alvingova nezakonska hči Regina, ki jo je gospa Helene želela spraviti na pravo pot je s svojim adoptivnim očetom odprla bordel za mornarje. Tudi denar pokojnega moža gospe Alving ni rodil nič dobrega – Helene je z njim zgradila azil, vendar je že prvo noč, ko je bil končan, popolnoma zgorel.

Osvald je obremenjen z dedno boleznijo, gospa Avlingova živi sama, pride sin Osvald, odkriva tragedijo, sein je podedoval bolezen, ko izve za to znori. Analitična, klasična zgradba tragedije.

- HELENE ALVING: ima sina Osvalda, ves podedovani denar nameni za otroško zavetišče, vsi se pripravljajo na odprtje, a na koncu zgori, po Alvingu je vse propadlo
- STOTNIK ALVING: nezvest, ženskar, bogat, ima nezakonsko hčer Regine, umre za sifilisom
- OSVALD: Helene ga pričakuje, da se vrne iz Pariza, kjer študira slikarstvo. Ko pride nadleguje Regine. Neozdravljivo bolan, prosi za morfij.

STRAHOVI:

PO STRAHOVIH, KI JIH IMA HELENE:

- NJEN MOŽ G. ALVING: z njim se poroči zaradi socialne varnosti, je ženskar, uživač, poleg sina Osvalda ima še nezakonsko hčer Regine, je umrl zaradi sifilisa
- SIN OSVALD: mati želi, da ne bi postal kot oče, zato ga pošlje v Pariz, postane slikar, se vrne domov, mater presune, ko vidi da so v njem očetovi geni, nadleguje Regine, kot oče ima sifilis, pomaga mu morfij, prosi mati zanj, ta mu ga da v trenutku ko v Fjord posije sonce (le redkokdaj se to zgodi, to je simbol Helenine odrešitve)
- REGINE: je služkinja pri Helene, ne ve, da je Alvingova hči, Osvaldova polsestra, da bi prikrili sramoto so prosili mizarja, da jo podpiše za svojo hčer, »skrili« pa so jo pri Helene, sili v pristaniško beznico (tudi ona podeduje očetove gene, želi si razuzdano življenje), Helene je prav, da bi odšla, saj se boji da bi se Regine in Osvald zaljubila
- MIZAR ENGSTRAND: ve da je Regine stotnikov hči
- PASTOR MENDERS: Helene se zaljubi vanj, a se ne poročita, ko se Helene hoče ločiti, ji tega ne dovoli, češ, da je zakon sveta stvar, jo otesnjuje v tem zakonu z vsemi težavami
- ALVINGOV DENAR: podedovala ga je veliko, ker je bil njegov, ji je bil odveč, z njim da zgraditi otroško zavetišče
- OTROŠKO ZAVETIŠČE: z Alvingovim denarjem ga zgradijo. Pripravljajo se na otvoritev, a zavetišče zgori

DELO Z BESEDILOM:

Prebrali smo pogovor med pastorjem Mendesem in Helene, izkristalizira se naslednji problem ali povedati družinsko resnico ali ne; Helene je žal, da je Osvaldu prekrivala resnico o očetu, ter Osvaldu in Regine resnico o njima. Tega ni storila, ker je bila strahopetna.

POVZETEK - STRAHOVI:

- to je družinska drama
- ima 3 dejanja
- dolgo je bila prepovedana kot nemoralna drama
- ideja: zakon za vsako ceno je lahko pekel, Ibsen napada družbo, ki ne ukrene ničesar »da so vse okrog nas sami strahovi, nikjer ni odkritosti, svetlobe.«
- to je zelo mračna drama
- to je naturalistična drama (na otroke vplivajo geni + okolje)
- je tudi simbolistična drama (Osvald reče: »Mati, daj mi sonca!« - morfija, simbol odrešitve, sonce osvetli fjord)
- drama je analitična (za tragedijo izvemo za nazaj)
- poseben je oder, saj je iz treh strani zaprt prostor (nakazuje, da se pokvarjenci skrivajo)
- Ibsen je zagovornik ženske enakopravnosti, njegovi ženski liki so močnejši kot moški, vlada posebno vzdušje, na začetku, kot da je vse v redu, na koncu se pokaže tragedija
- Ibsnove drame poznajo enotnost kraja, časa in dogajanja, kot v antičnih dramah, vse se zgodi na enem kraju, v 24 urah in teži k enemu in istemu cilju

SLOVENCİ V SREDNJEM VEKU

Alpski Slovani, predniki Slovencev, so se naselili na novo ozemlje v dveh naselitvenih tokovih. Naseljevanje je trajalo od 6. do začetka 9. stoletja.

V tem času so naši predniki zavzemali ozemlje, ki je segalo :

- Do zgornjega Jadranskega morja in Kolpe (J)
- Do Donave (S)
- Do Blatnega jezera (V)
- Do izvira Drave (Z)

Zaradi obrambe pred Obri in Bavarci je nastala prva slovenska država, **Karantanija**.

POKRISTJANJEVANJE SLOVENCEV

Bavarce in z njimi Slovence so okrog leta 740 premagali Franki, ki so takoj začeli s pokristjanjevanjem.

Pokrščevalci so oznanjali vero v domačem jeziku, to se pravi v jeziku ljudstva; v slovenščino so prevajali potrebna verska besedila in niso bili nestrpni do starih poganskih obredov. Slednji so dobili le krščansko vsebino in se kot taki ohranili še dolga stoletja, tako da so danes znani kot krščanska praznovanje.

Pokristjanjevanje pa ni zajelo le Slovencev, ampak tudi druge Slovane. Pri tem sta najpomembnejšo vlogo odigrala brata **Ciril** in **Metod**.

CERKVENO SLOVSTVO

PRVI ZAPISI:

Slovenci smo tedaj imeli:

- polliterarna besedila velikega značaja: priče razvija slovenskega jezika;
- ljudsko slovstvo;

Najpomembnejša besedila:

- Celovski ali rateški rokopis: je nastal v Ratečah na Gorenjskem, hranijo ga pa v celovškem deželni muzeju – od tod ima svoje ime.

V njem so zapisane tri molitve: očenaš, apostolska vera in zdravamarija. (nastal je okrog leta 1380);

- Stiški rokopis: so odkrili v zborniku latinskih besedil, ki so jih hranili v stiškem samostanu.

S sestavljata ga dva dela: v prvem sta zapisani dve molitvi, in sicer molitev pred pridigo ter Čaščena kraljica. Drugi del rokopisa pa tvorita obrazca splošne spovedi in prva kitica ljudske velikonočne cerkvene pesmi. (nastal je med letoma 1428 in 1440);

Brižinski spomeniki

So najstarejši znani ohranjeni zapisi v slovenščini in najstarejši latinični zapis v kateremkoli slovanskem jeziku.

Po rezultatih paleografske analize sodeč so nastali v obdobju med letoma 972 in 1039, verjame pa se, da že pred letom 1000, izvorno besedilo pa naj

bi nastalo že v 9. stoletju. Odkrili so jih leta 1806 v Bavarski državni knjižnici v Münchnu vezane v pergamentnem zborniku, ki je leta 1803 prišel tja iz Freisinga. Ime so dobili po tem bavarskem mestu (starinsko slovensko Brižinje), kraj najdbe tako daleč od slovenskega govornega prostora ni nenavaden, saj sta freisinški škofiji pripadali območji Škofje Loke in Vrbskega jezera. Leta 1854 je slavist in slovničar Anton Janežič prevedel ime kraja v Brizno, Brižnik, kasneje pa so privzeli imena Brižinje, Brižine ali Brižinj.

Brižinski spomeniki so najverjetneje nastali v dolini reke Möll (slovensko Molna), danes na avstrijskem Koroškem.

Zapisani so v zvrsti latinice, ki se je uporabljala v stoletjih po Karlu Velikem in se imenuje karolinška minuskula. Skupno gre za tri spomenike, ki so bili del popotnega pastoralnega priročnika freisinškega škofa Abrahama. Prvi in tretji spomenik sta obrazca splošne spovedi. Drugi spomenik je PRIDIGA O GREHU IN POKORI; ni le najstarejša slovenska pridiga, marveč je srednjeveška retorična mojstrovina.

PRIDIGA O GREHU IN POKORI

Najkvalitetnejši je II. brižinski spomenik, torej pridiga o grehu in pokori. Govori o Adamu, ki je po krščanski veri prvi človek in oče vsega človeštva. Zapeljal ga je hudič, da je grešil pred Bogom, zato je tudi človeštvo pregrešno, obenem pa podvrženo bolečini, žalosti, trpljenju, staranju in smrti.

Ljudje se lahko rešijo tako, da posnemajo svetnike in njihova dobra dela: nasitijo lačne, napojijo žejne, obujejo bose, obiskujejo bolne in zaprte itd. Veliko morajo moliti, pa se bodo rešili hudičeve oblasti. Grehov se je treba otresti s spovedjo. Tako ob smrti ne bo težko stopiti pred Boga in pred njegovo sodbo.

Pridiga, ki skuša prbližati in razlagati svetopisemske resnice, se imenuje homilija, kar velja tudi za II. brižinski spomenik. Duhovnik se obrača k vernikom s stalnimi nagovori (bratje, sinovi božji), zelo plastično in razumljivo skuša prikazati pregrešno življenje in možnosti za odrešitev. Začne z Adamovim izvirnim grehom, nadaljuje z naštevanjem slabih dejanj, vernike opozarja, da pred Bogom ni mogoče ničesar prikriti, lahko pa se rešijo z dobrimi deli, molitvami in spovedjo.

REFORMACIJA - PROTESTANTIZEM

- **REFORMACIJA** - iz besede REFORMA (premema starega, novost obstoječega), Martin Luther in njegovi so zahtevali reformo katoliške cerkve (katoliška cerkev je krščanska, tako kot protestantska - evangeličanska)
- **PROTESTANTIZEM** - iz besede PROTEST, Luther in njegovi so protestirali proti katolikom, proti zablodam katoliške cerkve (izkoriščanje preprostih ljudi)
- 16. stoletje
- tako se imenuje samo obdobje v Sloveniji, drugje je čas renesanse

- fevdalizem in katoliška cerkev sta v krizi (kmečki upori, duhovniki sami zahtevajo prenovu cerkve)
- začetnik je Martin Luther, ki leta 1517 na cerkvena vrata v Wittenbergu v Nemčiji nabije 95 tez; najpomembnejše: odprava celibata, odprava samostanov, odprava svetnikov, odprava papeža, revna cerkev, osnova vere je biblija, jezik v cerkvi mora biti narodni (zato prevod biblije v slovenščino)

DRUGI PROTESTANTI:

- **JURIJ DALMATIN:** leta 1584 prevede v slovenščino celo sveto pismo, prevodu doda slovarček z 755 besedami, to je prvi slovenski slovar
- **ADAM BOHORIČ:** leta 1584 izda prvo slovensko slovnico Zimske urice (knjiga s katero se kratkočasiš pozimi, prvi znanstveni dokument o našem jeziku)
- **SEBASTIJAN KRELJ:** med protestanti najbolj izobražen, piše najlepši jezik, Postila slovenska (knjiga)

NAJPOMEMBNEJŠI SLOVENSKI REFORMATOR:

PRIMOŽ TRUBAR (1508 - 1586)

Življenje:

- Raščica na Dolenjskem
- Oče je bil tlačan
- Študij na Reki, Salzburgu in Dunaju
- Najprej kot katoliški duhovnik službuje v loki pri Zidanem Mostu, v Laškem in LJ
- Nato postane protestant, zato ga preženejo na nemško, nato ga povabijo v LJ, in spet izženejo
- Umre v Derendingnu v Nemčiji

Delo:

- skupaj objavi 22 knjig in 2 v nemščini

- najpomembnejši: prvi slovenski knjigi Abecednik (za učenje pisanja in branja) in Katekizem (za versko izobraževanje), izideta 1550l. v nemškem kraju Tubingenu
- izda tudi prvi del novega testamenta (v njem tudi razlaga evangelijev + koledar)
- izda več pesmaric (nabožne pesmi + note)
- izda tudi knjigo CERKOVNA ORDUNGA in zadnja HIŠNA POSTILA (domača razlaga evangelija)

POMEN TRUBARJA ZA SLOVENCE:

- verski reformator
- utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika
- tvorec in zbiralec za dolga stoletja (bohoričica)
- prvi tvorec slovenskega pravopisa
- prvi slovenski književnik
- Slovence je opismenil, versko izobrazil, narodno vzpodbujal
- z vsem omogoča slovenski kulturni razvoj in s tem obstoj sploh

POMEN REFORMACIJE ZA SLOVENCE:

- dobimo prvo slovensko knjigo Katekizem in Abecednik, izšla leta 1550; z njo so postavljeni temelji slovenskega knjižnega jezika
- dobimo svoj črkopis (v začetku je Trubar pisal še v gotici, nato je vzel latinico, določil je znake za sičnike in šumnike)
- Adam Bohorič jo je izpopolnil – bohoričica
- dobimo celotni prevod svetega pisma – 1584 Jurij Dalmatin
- dobimo prvi slovenski slovar
- dobimo prvo slovensko tiskarno (Janža Mandelca v LJ)
- slovenščina postane obredni jezik protestantske cerkve na Slovenskem
- pospešili so razvoj osnovne šole in ustanovili prvo srednjo šolo v Sloveniji (Stanovska šola v LJ)
- gojili so zavest o skupnosti vseh Slovencev, čeprav so jih ločile deželne in cerkvene meje

Primož Trubar

PROTI ZIDAVI CERKVA

1. CERKEV:

- ❖ kraj: nad Kompolom in Šemačino

- ❖ neka baba si namisli: prikazujeta se ji sv. Sebastijan in sv. Rok, zahtevata, da se njima sezida cerkev, sicer pride božja kazen
- ❖ ljudje se bojijo, začno zidati
- ❖ Trubar je proti zavajanju ljudstva; naredi preizkus: pošlje svojega pomočnika k tej babi, vpraša jo kakšne barve in oblike sta svetnika, ona reče da sta črna, v resnici pa so beli, baba se hoče popraviti in reče, da sta bela, dobijo jo na laži

2. CERKEV:

- ❖ Kraj: Brunika pri Treh kraljih (tu niso sezidali tretje cerkve, čeprav si jo je ena ženska tudi namislila)

3. CERKEV:

- ❖ Kraj: Silevica
- ❖ Trije si namislijo, da je treba zgraditi samostan (kurba (Šavleča Katarina), Margareta Hudakončevka, Gregor Trubar), vse tri kaznuje bog za laž, Gregorja ubije drevo, Margareta je izginila, tudi župniki so kaznovani, ključarje ujamejo Turki

TRUBAR KONČA PRIDIGO TAKO:

- skoraj vse cerkve so sezidane tako, da si je nekdo to namislil, tudi danes znamenita sv. Gora pri Gorici
- obsoja duhovnike, ki niso proti zavajanju ljudstva; grozi jim tako: kot si oni sedaj kuhajo meso, ki ga darujejo farani, se bodo sami kuhali v peklu

O ZIDAVI CERKVA - POVZETEK:

- delo je spomin (memoar); (Trubar se spominja, kako je nekoč v Loki blizu radeč na Dolenjskem pridigal proti zidavi cerkva, to je zapis te pridige)
- je Trubarjevo izvirno delo (to je sam napisal, vse drugo prevede)
- ideja: ljudstvo je praznoverno, duhovniki pa koristoljubni
- Trubar je proti ŠTIFTARSTVU (to je gibanje, ki sili ljudi k zidanju cerkva, češ da s tem potrjujejo svojo vero)
- jezik je dolenjščina
- slog je umetniški, zelo slikovit, ima naslednje značilnosti: a.) dolencizmi (dolenjski narečni), b.) dialektizmi c.) nemcizmi d.) vulgarizmi e.) arhaizmi f.) nemški besedni red g.)podvaja besede h.) govorita in velita i.)stavki so kratki, brez metafor

PROTIREFORMACIJA IN BAROK

- Dobo od leta 1595 do 1768 imenujemo dobo protireformacije in baroka.
- **PROTIREFORMACIJA:** je gibanje, ki uniči reformacijo in ponovno dvigne katoliško vero, čas je 17. stoletje, PROTIREFORMACIJA: Tomaž Hren, da zažgati vse kar je nastalo v protestantizmu. Biblijo ne zažge ampak ji odtrga predgovor. Predstavnik: Janez Svetokriški

- BAROK: iz besede BAROCCO; biser nepravilne oblike, je slog v umetnosti, ki poudarja čutnost, okraske, nakičenost. Za Slovence zelo neplodna doba: uničijo protestantsko književnost; 30 letna vojna; 50 let ne izide nobena knjiga; v 200 letih izide 90 knjig – 50 v rokopisu; vseeno 2 pomembni deli: Slava Vojvodine Kranjske (Janez Vajkard Valvasor; delo ki vsestransko opiše Kranjsko (SLO), pomembni zemljevidi in slike); Tomaž Hren (škof) poskuša ponovno prevesti biblijo (Evangeliji inu listuvi); najpomembnejša literarna zvrst: pridiga, najpomembnejši avtor: Janez Svetokriški

JANEZ SVETOKRIŠKI (1647 - 1714):

- to je njegov vzdevek, pravo ime je Tobija Lionelli
- doma je iz Sv. Križa pri Vipavi
- je menih
- eden najboljših slovenskih pridigarjev
- izda pet debelih zvezkov pridig z naslovom SVETI PRIROČNIK; obsega 3000 strani in 233 pridig
- njegove pridige veljajo za začetek slovenske pripovedne proze

Janez Svetokriški

NA NOVIGA LEJTA DAN

*Odlomek je sestavljen iz treh zgodb: zgodbe o Liviji in Avgustu, zgodbe o drozgih in zgodbe o malovrednem možu. Vse tri zgodbe sporočajo, da **morata mož in žena biti do drug drugega strpna in potrpežljiva**. Vsaka zgodba to pove in razloži na svoj način. (Livija in Avgust (rimski cesar)) **Livija** je svojega moža vedno branila pred obrekljivci, čeprav je vedela, da ji ni zvest. Zato jo je mož ljubil in ji nikoli ni nič odrekel. (Sokrat, Ksantipa) Drugi dve zgodbi prikažeta splošen odnos med možem in ženo. 2. Mož prinese domov ptice in začel se je prepir, ali so to drozgi ali kosi. Po nekaj časa se je žena spomnila na to zgodbo in zopet sta se začela prepirati, prepir se je razširil na celo vas. 3. Neka žena je imela zelo lenega moža. Ko je odhajala, mu je naročila, naj pazi na piščance. On je zaspal in jastreb je odnesel enega piščanca. Ko se je vrnila, je to ugotovila in moža pretepla. Naslednji dan mu je zabičala isto in mu rekla, naj se ne dotika posode z medom, češ da je v njej strup. Mož je piščance zavezal skupaj in jastreb je odnesel vse. V paniki je pojedel med in čakal na svojo smrt.*

POVZETEK RAZLAGE PRIDIGE NA NOVIGA LEJTA DAN:

- pridiga 1.1., to je dan, ko si izrekamo lepe želje in dajemo darila
- lepe želje pridigarja so namenjene zakoncem, darila pa so nauki v prisposodbi faconetla (robčka), ki ga simbolno meče po cerkvi
- avtor predstavi štiri zakonske pare
- delo je PRIDIGA:
  - α polliterarna zvrst
  - α začetki v petem oz. šestem stoletju, nato razcvet v srednjem veku in protireformaciji
  - α je verski ugovor, navadno s 4 deli: 1. del je tema (kot glavna misel), navadno napovedana s citatom iz Biblije; 2. del je zvod, ki ima dva dela, zanimiva misel (da pritegne pozornost) in namen pridige (namen pridiganja), 3. del: jedro (glavna misel podkrepi s citati in z zgledi (pozitivni, negativni zgled; pri Svetokriškem so te primere zelo zanimive, pomenijo začetek slovenske pripovedne proze) 4. del je zaključek: to je povzetek pridige, s poudarjenim naukom, nauki so pri Svetokriškem že nekoliko zastareli; npr. žene naj bodo svojim možem pokorne kakor gospodu; ženske so dolžne po glavi moža obrniti; možje ljubite svoje žene, kakor je Kristus ljubil cerkev; zakon je srečen, če je mož gluh in žena slepa
- jezikovno – slogovne značilnosti:
  - α ljubljanska-dolenjščina (jezik), čeprav je Svetokriški Primorec, se je zgledoval po Trubarju
  - α kljub temu primorski dialektizmi
  - α veliko germanizmov
  - α stavki zelo različni, za preproste osebe kratki, za zgodovinske dolgi in zapleteni
  - α veliko dialogov
  - α baročno govorniške prvine (ponavljana, pogovori, vzkliki, ogovori), citati v latinščini, ki jih niso prevajali, saj so duhovniki znali latinsko; zaradi tega je pridiga zapletena, težko razumljiva, nabuhla, nakičena, govorimo o besednem cvetličanju

RAZSVETLJENSTVO

- 18. stol. V Sloveniji in v Evropi
- družbene razmere:
  - ⌘ 1789 – znamenita francoska buržuazna revolucija, meščanstvo dvigne glavo, izpostavi tri vrednote: bratstvo, enakost in svoboda
  - ⌘ Slovenci se zavemo lastne narodnosti, rodi se nova zavest, govorimo o prerodu in preroditeljih: Marko Pohlin: (menih) zahteva večjo vlogo slovenščine v javnem življenju; je pobudnik pesnjenja in pisanja v slovenščini, tako nastanejo poskusi slo. Slovnice, slovarjev, napišejo veliko vzgojnih člankov, dobimo prvi pesniški zbornik Pisanice
  - ⌘ kulturniki se zbirajo v t.i. krogih (Zoisov krog); Žiga Zois – baron, ki je s svojim denarjem podpiral umetnike, tudi Vodnika in Linharta, danes so Zoisovi štipendisti
  - ⌘ Slovenci smo pod Avstrijo, pod Marijo Terezijo in Francem Jožefom; ta uvedeta zemljiške razmere, katastre, hišne številke, šolstvo, uvedeta krompir, napredni Slovenci se temu uprejo
  - ⌘ iz tega časa nekaj znamenitih romanov: Daniel Defoe – Robinson Crusoe, Jonathan Swift – Guliverjeva potovanja
  - ⌘ najpomembnejša avtorja v Sloveniji: Vodnik in Linhart
  - ⌘ zavedamo se svoje lastne narodnosti, rodi se nova zavest (zato imenujemo to obdobje tudi prerod)

VALENTIN VODNIK (1758 - 1819)

ŽIVLJENJE:

- Šiška in LJ (gledališče danes v hiši)
- šolanje v NM in LJ
- frančiškan

- z Zoisovo pomočjo dobi službo v LJ, postane gimnazijski profesor in ravnatelj
- zaradi naklonjenosti Francozom ga prisilno upokojijo

DELO:

- sodeluje s Pohlinom in Zoisom
- je prvi slovenski posvetni pesnik
- 1806 izda zbirko Pesmi za pokušino
- je prvi slovenski časnikar, tri leta izdaja prvi slovenski časopis Lublanske novice (v njem vzgojni spis Povedanje od slovenskega jezika)
- piše vzgojne in praktične članke v Pratico, zbira besede za slovar, sestavi več učbenikov, slovnico (Pismenost ali gramatika za prve čase), prevede Kuharske bukve

Valentin Vodnik

DRAMILO

Pesem ima dva naslova: Dramilo in Pisma na moje rojake (pesem za Slovence)

Pesnik v pesmi ogovarja Krajnca – Slovenca:

Kaj vse ima: zdrava zemlja, dežela ima pravo lego, mnoge gospodarske panoge; to so pogoji v katerih Slovenec živi

Kakšen je Slovenec: je za uk, čedne in trdne postave, rojen je pod srečno zvezdo, je prebrisane glave, pesnik Slovenca hvali, hvali njegove sposobnosti, vendar mu postavlja en pogoj: biti mora priden, lene čaka: strgan rokav, palica beraška, prazni bokal; Slovenec ima vse možnosti, da uspe, le len ne sme biti.

DRAMILO - POVZETEK:

- ima dva naslova
- dramilo drami oz. vzpodbuja rojake, drugi naslov ogovarja Krajnce, kar pomeni vse Slovence
- je tipična razsvetljenska pesem:
  - ⌘ ker je nastala v razsvetljenstvu
  - ⌘ ker je poučna (ne smemo biti leni, da se zavedamo svojega bogastva, adutov)
  - ⌘ je optimistična (optimizem – pozitiven pogled na svet, je temeljna razsežnost razsvetljenske filozofije)
  - ⌘ ni čustvena

- α je radoživa, ritem je poskočen (vsebuje ritem polke, stopica je anfibrah U-U- in ritem valčka, stopica je daktil + trohej -UU-U)
- α je budnica, budi Slovence, imajo vse, da uspejo, le leni ne smejo biti
- α med pesniškimi sredstvi izstopa metonomija (pesnik zamenja pojem žeja z konkretnim predmetom, zamenja abstraktno z konkretnim)
- strgan rokav (konkretno) – revščina (abstraktno)

ANTON TOMAŽ LINHART (1756 - 1795)

ŽIVLJENJE:

- Radovljica
- gimnazija v LJ
- postane menih, a je razočaran
- pravo na Dunaju, tam ga očarajo Shakespearova dela
- v LJ ga za prerodno delo pridobi Zois
- umre v LJ (kap)

DELO:

- je prvi slovenski dramatik, začetnik slovenskega oderskega jezika, prvi SLO komediji sta Županova Micka, Ta veseli dan ali Matiček se ženi
- je prvi slovenski znanstveni zgodovinar, izda poskus Zgodovine Kranjske in drugih južnih Slovanov

Anton Tomaž Linhart

ŽUPANOVA MICKA

Obnova:

Micka in Anže sta zaročena, a Micka kar naenkrat postane nezadovoljna z Anžetom, dvori ji Tulpenheim. Ta dvori Šternfeldovki, ker je bogata in Micki, ker je lepa. Šternfeldovka opazi prevaro, zato se sreča z Micko in ji pokaže prstan, ki ji ga je dal Tulpenheim. Šternfeldovka in Micka naredita zaroto in se Tulpenheimu maščujeta. Povabita Tulpenheima in njegova prijatelja k Županovim, da bi podpisali ženitno pogodbo. Tulpenheim misli, da bo pogodba med njim in Micko, podpisali pa so jo med Micko in Anžetom. Kot darilopa sta moala Tulpenheim in njegov prijatelj razvezati možnjček, prstana pa sta dobila od Tulpenheima in Šternfeldovke.

POVZETEK:

- prva slovenska komedija
- nastane leta 1789 v letu francoske revolucije, tudi to delo je revolucionarno, hudo smeši slovensko potujčeno gospodo
- zaradi tega jo lahko uprizorijo šele čez mnogo let
- to ni originalno delo, je priredba nemškega dela Vaški mlin, avtorja Richterja

TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI

Zgodba po ljubezenskih trikotnikih:

- Nežka (hišna pri baronovih, mlada, lepa, pametna, Matičkova zaročenka), Matiček (vrtnar pri baronovih, mlad, lep, privlačen), Baron Naletel (starejši, nadleguje Nežko)
- Nežka, Baron Naletel, Rozala Naletel (baronova žena, prijazna, presodna, razumna)
- Baron, Rozala, Jerca (županova hči, moški se tepejo zanjo)
- Nežka, Baron, Jerca
- Jerca, Tonček (živi pri Baronovih, študent, Rozala mu je botra), Rozala
- Baron, Jerca, Tonček
- Rozala, Baron, Tonček
- Matiček, Žužek (služabnik na dvoru, Matičkov oče), Smrekarica (starejša, Matičku posodi denar, ker ga ne vrne bi se mogel poročiti z njo, na koncu se pokaže, da je Matičkova mati)

Ti trikotniki nam povedo, da Matiček izhaja iz ljubezenskih zapletov, prevar in da je zgodba zelo zapletena, polna zamenjav. Bistvo je, da Slovenec užene v kozji rog fino, potujočo gospodo.

MATIČEK - POVZETEK:

- tudi ta velja za prvo slovensko komedijo, izide 1790, prvič pa jo psotavijo na oder šele čez 58 let, ker ima preveč napredne ideje
- tudi to delo ni original, ampak priredba francoskega dela Figarova svatba; Linhart zmanjša število oseb, postavi jih v naše okolje, vzame naše sloje in prilagodi jezik, idejo slovenskim razmeram
- delo je komedija:
  - ⌘ na zunaj vidno: pisana v dialogu (možen tudi monolog, polilog), ima dejanja, prizore, didaskalije (opombe igralcem, režiserju)
  - ⌘ na znotraj: smešne so osebe, imena oseb (uradnika: Zmešnjava in Budala) – besedna komika, smešne so telesne hibe besed (Budalo jeclja) – telesna komika, smešne so zamenjave (Tonček se obleče v Nežko) – situacijska oz. položajska komika, smešen je baron, ker je sebičen, nezvest, ženskar – to je karakterna oz. značajska komika, smešen je jezik (ljudski, pogovorni jezik Gorenjskega kmečko-graščinskega okolja, povedi so kratke, veliko je gorenjskih dialektizmov, necizma) s tem jezikom je Linhart dokazal, da je Slovenščina dovzetna za najfinejšo komiko

- delo je tipično razsvetljensko, ker je iz tega obdobja, Matiček pooseblja razsvetljenske vrednote: razumnost, iznajdljivost, k pogum, samozavest
- ideja dela: nižji sloj ni slabši kot višji, je celo bolj iznajdljiv in bolj moralen, manj pokvarjen, zaveda se svojih naravnih pravic: pravica do poroke, do materinega jezika, Matiček zahteva proces v slovenščini

SLOVENSKA ROMANTIKA

- prva polovica 19. stoletja

Družbene razmere:

- Habsburška monarhija, a od 1809 do 1813 Ilirske province (večje svoboščine), potem dva tabora: x Jernej Kopitar (Slovenci so politično in kulturno nepomembni – avstroslavizem, konservatizem) x Matija Čop, France Prešeren in Čbeličarji (izdajali so pesniški zbornik Kranjska Čbelica) x zasluga obojih: enoten slovenski knjižni jezik, Kopitar ga utemelji znanstveno, Prešeren umetniško
- Predstavniki: Jernej Kopitar: jezikoslovec in literarni zgodovinar in France Prešeren: pesnik

FRANCE PREŠEREN (1800 - 1849)

ŽIVLJENJE:

- Vrba na Gorenjskem
- Oš v Ribnici
- srednja šola v LJ, pravo na Dunaju
- kot doktor prava se vrne v LJ, sreča Matija Čopa
- kot svobodomislec postane samostojen odvetnik šele z leti pred smrtjo (v Kranju)
- objavlja v Ilirskem listu, v zborniku Kranjska Čbelica in v Novicah, leta 1846 izda zbirko poezije
- duhovno osamljen umre 8.2.1849

Pesnik:

- vir njegovih pesmi je spoznanje, da življenje ni idealno (ni dobil službe, ki si jo je želel, nesrečen je bil v ljubezni), to je vir pesnikovega globokega trpljenja (a kljub temu vztraja v boju za vrednote)
- 3 obdobja: mladostno (balada Povodni mož), umetniški: višek doseže v obdobju od 1830 do 1840 (Elegija slovo od mladosti, Soneti nesreče, ep Krst ob Savici, Pevcu), v kasnejšem obdobju teži k izrazu ljudske pesmi (Nezakonska mati, Zdravljica)
- je klasik življenjske književnosti
- je mojster soneta in drugih zvrsti (gazela, elegija, glosa), s tem je dokazal, kako gibčen in bogat je slovenski jezik, ni mu šlo le za zunanjo zgradbo, ampak tudi za vsebino
- z njim dobimo Slovenci sodobno evropsko književnost Sonetni venec

France Prešeren

SONETNI VENEC

1. sonet: pove komu je pesnitev namenjena in kako je zgrajena (napove vse 3 teme: narod, ljubezen in pesništvo)

7. sonet: skupaj z osmim (najpomembnejši) in devetimi tvori sredino pesnitve, vrh, ki ga na vsaki strani obdaja po šest sonetov. V njem je tema naroda povezana s temo pesništva.

15. sonet: se imenujejo tudi magistrale ali mojstrski sonet. Prešeren že v prvem sonetu zapiše »da Magistrale vseh drugih veže harmonije.«

Njegovi verzi so namenjeni poeziji, zato je pesništvo do ljubezni in narodu osrednje tema Sonetnega venca.

Zgradba Sonetnega venca:

Zgradbo Sonetnega venca razlaga pesnik v prvih dveh kiticah prvega soneta:

- Sonetni venec ima petnajst sonetov;

- Magistrale je "pesem trikrat peta": kar pomeni, da se v njem verzi pojavijo tretjič; zadnji verz vsakega soneta se namreč ponovi kot prvi verz naslednjega, drugič pa v magistrale.

Prešeren je v svoji mojstrovini uporabil akrostih "Primicovi Juliji" Akrostih je posvetilo ali rek, sestavljen iz začetnih črk verzov.

Teme sonetnega venca:

3 teme: ljubezen (do Julije + pesništvo; od 1 do 6 in od 10 do 14 soneta), ljubezen do domovine (od 7 do 9 soneta), ideja: uslišana ljubezen bi razmahnila Prešernovo poezijo, ta pa bi kulturno povzdignila slovenski narod, po 150 letih sodobni prešernoslovci še vedno odkrivajo pomene

1. sonet:

poet tvoj nov Slovincem venec vije,
'z petnajstih sonetov ti tako ga spleta,
da »magistrale«, pesem trikrat peta,
vseh drugih skupej veže harmonije.

iz njega 'zvira, vanjga se spet zlije,
po vrsti pesem vsacega soneta,
prihodnja v prednje koncu je začeta;
enak je pevec vencu poezije.

Vse misli 'zvirajo 'z ljubezni ene
In kjer ponoči v spanji so zastale,
Zbude se, ko spet zarja noč prežene.

Ti si življenja mojga magistrale,
Glasil se 'z njega, ko ne bo več mene,
Ran mojih bo spomin in tvoje hvale.

VII. Sonet

Obdajale so utrjene jih skale,
domovino, domovina, ki
ko nekdanj Orfejovih strun glasove,
ki so jim ljudstva Tracije surove
ljudstva, ko
krog Hema, Rodope bile se vdale.
se

Da bi nebesa milosti nam skazale!
da bi
Otajat' Kranja našega sinove,
želi, da
Njih in Slovincov vseh okrog rodove,
Z domačimi pesmam' Orfeja poslale!

De bi nam srca vnel za čast dežele,
SLO,
Med nami potolažil razprtije,
Slovence

skale- je enako

je nesvobodna, Orfej j s svojim
igranjem omehčal primitivna

So surova ljudstva slišala Orfeja so

omehčala. Orfeja naj bi Slovincem
Poslala nebesa, prišel naj bi zato,

kultiviral vse Slovence, Prešeren

bi se tudi v Slo našel domači Orfej

da bi začutili domoljubje-ponos za

da bi jih pobotal, da bi poenotil

In spet zedinil rod Slovešne cele!

De b' od sladkote njega poezije
pesmi
Potihnil ves prepír, bile vesele
bilo
Viharjov jeznih mrzle domačije!
v

Prešeren si želi, da bi bile njegove
sladke, vesele kot Orfejeve, s tem bi
Konec prepíra, s tem bi umiril viharje
domovini

VIII. sonet

Viharjov jeznih mrzle domačije
Bile pokrajne naše so, kar, Samo!
otožen
Tvoj duh je zginil kar nad tvojo jamo
Samove
Pozabljeno od vnukov veter brije.
Bili

v njem je izražen P. pogled na
Zgodovino naroda. Ta pogled je
in kritičen, saj je bila zgo. Od
Karantanije neslavna in nesrečna.
Smo nesložni, zato smo izgubili
samostojnost, P. omenja 3 zgo.

Obložile očetov razprtije
Dogodke:
S Pipinovim so jarmom sužno ramo,
izgubimo
Od tod samo krvavi punt poznamo,
krvavi
Boj Vitovca in ropanje Turčije.
Turčije;

pokristjanjevanje Slovencev -
Samovo državo, kmečke upore-
Punt, turške upade-ropanje

Minuli sreče so in slave časi,
vencu
Ker vredne dela niso jih budile,
poveže
Omolknili so pesem sladki glasi.
zgodovino,

ta sonet je osrednji v sonetnem
je najpomembnejši saj P. v njem
Slo književnost in SLO

ZGO
Kar niso jih zatrle časov sile,
čem
Kar raste rož na mladem nam Parnasi,
bi
Izdihljeji, solze so jih redile.

Ugotovi: ker nismo imeli velikih
dogodkov, umetniki niso imeli o
pisati, s tem pa ni bilo koga, ki
Vzpodbujal, bodril narod

ZAKAJ JE PREŠEREN ŠE DANES NAJVEČJI SLOVENSKI PESNIK?

Pri njem gre za klasično združitev idej (bolje biti mrtev kot suženj), oblike: gazela, glosa, sonet; in sloga (ogromno pesniških sredstev, predvsem metafor) v skladno celoto; poleg tega je znal najvišja življenjska vprašanja in tudi duhovna približati vsakemu bralcu.

France Prešeren

KRST PRI SAVICI

Tema je pokristjanjevanje Karantancev v 8. stoletju, zato je vodilni motiv bojevanje med kristjani in poganskimi Slovani. Boj se odvija na Ajdovskem Gradcu pri Bohinju, glavni osebi pa sta vodja poganov Črtomir in krščanski koroški vojvoda Valjhun.

Uvod lahko razčlenimo na tri dele. Prvi del sestavlja prvih 10 kitic (1-10) in opisuje razmerje pred odločilnim bojem - brezupno obkoljenost. Drugi del sestavlja naslednjih 7 kitic (11-17) in zajema Črtomirov govor. Zadnji del sestavlja 9 kitic (18-26), ki opisujejo nesmiseln boj. Zadnji dve kitici sta v obliki epiloga, umirjata dogajanje ter opišeta neposredne posledice boja. Glavno sporočilo je zajeto v Črtomirjevem govoru (17. kitica): »Bolje je umreti za svobodo, kot ostati živ in biti suženj.«

Uvod sestavlja 26 kitic, prvih 25 je trivrstičnih (tercine), zadnja pa je štirivrstična (kvartina).

Zadnji del pesnitve opisuje krst Črtomira pod slapom Savica. Glavni osebi v tem delu sta Črtomir in Bogomila. Tu ne gre več za izrazito domovinsko temo ampak opisuje junakovo osebno problematiko. Črtomir je zaradi zmage krščanstva nad njegovimi ideali nameraval samomor, ki ga je preprečil spomin na Bogomilo. Zaljubljenca Bogomila in Črtomir se ponovno srečata. Bogomila je že kristjanka, zato svetuje Črtomiru naj se krsti, da bo končal krvave boje. Črtomir to res stori in se odpravi v Oglejski samostan. Lik Bogomile je dvoumen, saj ponazarja versko spreobrnitev, njen smisel pa je povsem ljubezenski. Zadnji del Krsta ni več le epski ampak je hkrati ilirski, saj pesnik dodaja tudi čustva, v momentih pa je zgodba celo dramatična. To lahko opazimo predvsem v zadnji polovici, ko dobiva obliko dialoga med Črtomirjem, Bogomilo in duhovnikom.

KRST: simbolno dejanje, duhovnik z vodo simbolno izpere človeku izvirni greh, skupnost sprejme novega člana

V pesnitvi Krst pri Savici sta pomembna dva krsta:

- **BOGOMILJIN:** ob Bohinjskem jezeru naleti na katoliškega duhovnika, išče prenočišče, ga povabi k sebi domov, kjer duhovnik njej in očetu predstavi pozitivne plati katoliške vere, Bogomila se celo zaobljubi, da bo postala nuna, če pride Črtomir živ iz boja

- **ČRTOMIRJEV:** ko pride iz boja, ga zadanejo tri spoznanja: izgubil je boj – boj za vero staršev; je osovražen – sovražijo ga žene in otroci njegovih vojakov, ki so padli; Bogomila je nuna – ta ga sedaj prepriča, da je katoliška vera zanj rešitev (srečna bosta v onostranstvu), končni rezultat je, da se da Črtomir krstiti pri slapu Savica, postane celo duhovnik, preseli se v Italijo

ČRTOMIR:

JUNAK: se bojuje, pokončno nosi glavo po boju, pripravljen je spremeniti svoja prepričanja, ni obupal

SLABIČ: je spremenil svoje prepričanje, ni uspel prepričati Bogomile

PRIMERJAVA PREŠEREN - ČRTOMIR

Oba doživita dve izgubi. Prešeren Čopovo utopitev in Julijino zavrnitev. Črtomir pa Bogomilino zavrnitev in izguba vere staršev (boja s kristjani). Podobna sta si ker obupujeta, a obupata ne, sprejmeta najboljše rešitve med slabimi, sprejmeta rešitve, ki jih ponudijo drugi.

ČRTOMIR JE ROMANTIČEN JUNAK:

- je lik iz obdobja romantike
- lahko vzdikne: »Sveta jaz nisem ljubil in ne mene svet.«
- razočaran na več nivojih
- zateče se k duhovnim vrednotam, stran od realnega sveta
- obupuje a obupa ne

KRST PRI SAVICI POVZETEK:

- povest v verzih, mila pesem, ep
- v njem najbolj celovito povezan odnos do svobode, naroda, ljubezni in smrti
- je iz treh delov: posvetilni sonet Matiji Čopu (v njem pove, da je pesnitev nastala zaradi nesrečne ljubezni do Julije in žalosti ob smrti Matije Čopa), uvod (govori o bojih med Slovenci v dobi pokristjanjevanja, Črtomirove vojščake premagajo kristjani, to je napeto, dramatično vzdušje, to je edini primer slovenskega junaškega epa; 26 tercjin; krst: otožna povest o Črtomiru, ki se mora odpovedati mladostnim sanjam in sreči; zgodba: poraženemu Črtomiru ostane še upanje, da bo srečen v ljubezni z Bogomilo, srečata se pri slapu Savica, toda zaradi skrbi do Črtomira se je dala Bogomila krstiti; zunanji boj se prenese v Črtomirovo notranjost
- ideja: življenje je up, strah in boj, smisel pa je v vztrajanju
- kitična oblika je oktava ali stanca, ritem je upočasnjen, vzdušje je otožno, lirično
- **tercina** -e ž (i) lit. kitica iz treh enajstercev, **stanca** -e ž (a) lit. kitica iz osmih enajstercev

France Prešeren

ZDRAVLJIVCA

Vsaka od osmih kitic je zaokrožena enota. Prva kitica je uvodni nagovor, posvečen vinu in trti. Druga kitica je namenjena slovenski zemlji in

Slovencom, prinaša pa tudi idejo poenotene Slovenije. Tretja kitica je uperjena zoper sovražnike. Nadnje kliče pogubo, sužnje pa spodbuja k upor. Prešeren se tokrat odloči za nasilen obračun z zatiralci slovenske svobode. Četrta kitica je posvečena vrednotam, ki tvorijo humano in harmonično družbo. Pojavlja se tudi ideja vseslovenskega bratstva. Zdravljica v peti kitici je namenjena Slovenkam in njihovi lepoti. Prešeren poudarja predvsem vlogo ženske v narodne in političnem življenju. Šesta kitica je napitnica slovenskim fantom, njihovemu pogumu, ljubezni in zvestobi domovini. Sedma kitica je vizija mirnega tvornega in bratskega življenja vseh ljudi in vseh narodov sveta. Je vsebinski vrh Zdravljice, saj v njej Prešeren poveže narodno idejo z internacionalizmom. V osmi kitici se pesnik spet povrne k intimnemu tonu. Nagovori omizje prijateljev, ki so se zbrali zato, ker v srcu nosijo dobre misli. Zadnja kitica je tako posvečena vsem dobrim ljudem in izkazuje vero v človeško dobroto.

Zvrst: pesem napitnica, nastane leta 1844.

Oblika napitnice je bila razširjena že v 18.st., v času razsvetljenstva in predromantike. Zelo priljubljena je bila tudi pri južnoslovanskih romantikih. Napitnica je prigodniška pesem, povezana s takratnim življenjem in namenjena pivskemu omizju. To seveda ne velja za Zdravljico Franceta Prešerna, ki obliko uporabi za nevsiljivo izpoved politične vsebine.

Vodilna misel pesmi govori o tem, da je glavni cilj narodov doseči svobodo in samostojnost za vse zavlada naj enakopravnost. Spore in vojne naj nadomestita povezanost in prijateljstvo med narodi.

Slogovne značilnosti:

Gre za carmen figuratum, likovno pesem, umetelno pesniško igro. Figurativna pesem daje z različno dolžino verzov obrisno podobo predmeta, ki ustreza temi (križ, srce, svečnik itd.). Nastala je v helenizmu, priljubljena pa je bila predvsem v baroku.

Tudi kitice Zdravljice s svojimi različno dolgimi verzi nosijo poseben pomen. Če verze uredimo tako, kot jih je zapisal Prešeren sam, dobimo obliko čaše.

SLOVENSKI REALIZEM

- druga polovica 19. stoletja
- družbene razmere: 1848 – narodi v Habsburški monarhiji čutijo potrebo po osamosvajanju, tudi Slovenci; govorimo o njihovi revoluciji, pod pojmom: »pomlad narodov ali marčna revolucija«, konec je t.i. Metternichovega absolutizma, Slovenci s programom zedinjene SLO dosežemo neke svoboščine (odprava tlačanstva), vendar jih leta 1867 spet izgubimo v okviru Avstro-Ogrske
- v Sloveniji sta dva tabora: staroslovenci (vodi jih Janez Bleiweis; to so nazadnjaki, ki so menili da SLO zadostujeta le poučna in zabavna literatura, da visoke literature ne potrebujejo) in mladoslovenci (so

naprednjaki, vodi jih Anton Janežič, ob njem pa tudi Levstik, so za svobodo umetniškega ustvarjanja.)

- to je izredno pomembno obdobje za Slovence, dobimo 12 novosti: stranke, prvi slovenski politični časopis Naprej, prvo slovensko literarno revijo – Slovenski glasnik, prve čitalnice in tabore, prve založbe (Mohorjeva družba (izdajala knjige za preproste bralce), Slovenska matica (izdajala knjige za izobražene bralce)), prvi slovenski učbenik – Blaže in Nežica v nedeljski šoli (A.M.Slomšek), prvi slovenski potopis – Popotovanje od Litije do Čateža (Fran Levstik), prvi slovenski potopisni roman – Moja hoja na Triglav (Janez Mencinger), prva slovenska povest – Sreča v nesreči (Janez Cigler), prvi slovenski roman – Deseti brat (Josip Jurčič), prva slovenska tragedija – Tugomer (Levstik, Jurčič), prva slovenska kriminalka – Iz sodnijskega življenja (Jakob Alešovec), drugi menijo, da je to Neznani storilec (Ljuba Prener)

JOSIP JURČIČ (1844 - 1881)

Življenje:

- Muljava pri Stični na Dolenjskem
- študij na Dunaju, še prej gim. v LJ. Zaradi revnih razmer in zanimanja za literaturo ne dokonča študija jezikoslovja
- vse življenje urednik; v MB sourednik časopisa Slovenski narod, nato se z njim preseli v LJ
- umre zaradi jetike v LJ, star 37 let

Delo:

- dar za pripovedovanje oz. pisanje mu razvija ded, s katerim ob čebelnjaku preživi mnogo časa (delo – Spomini na deda), zaradi tega začne pisati že v OŠ, izdajati knjige pa že v gimnaziji
- je uresničevalec Levstikovega literarnega programa v Potopisu iz litije do Čateža (tu Levstik svetuje, kako naj avtorji pišejo, da jih bodo radi brali)

- piše iz prepričanja, da je treba Slovence s knjigami voditi in buditi
- najpomembnejša je njegova kratka proza; uvede nove literarne zvrsti: črtice (Jesenska noč med slovenskimi polharji), značajevke (Telečja pečenka), pripovedke (Pripovedka o beli kači), povesti (Jurij Kozjak, Domen, Sosedov sin)
- piše tudi romane, je avtor prvega SLO romana Deseti brat – 1866
- piše tudi drame (Tugomir, Veronika deseniška)
- v začetku je še romantik na koncu realist

Josip Jurčič

DESETI BRAT

PO KRAJIH DOGAJANJA:

- GRAŠČINA SLEMENICE: gospod Benjamin Slemeničan, gospa Slemeniška, hči Manca, sin Balček, stric Dolef, služničad, Lovre Kvas (pride učitelj Balčka)
- GRAŠČINA POLESEK: gospodar dr. Kaves (Piškav), sin Marijan, služničad
- KRAJ OBRHEK, GOSTILNA OBRŠČAK: zbirališče vaških posebnežev: Krjavel, Deseti brat (Martinek Kvas)

DVE ZGODBI:

SINTETIČNA:

- za dogajanje zvemo sproti, od danes naprej
- takšna je zgodba učitelja Lovreta in Manice
- Lovre je lep, mlad domači učitelj, na Slemenice pride učitelj Balčka, zaljubi se v Manico, lepo, mlado, razgledano, a je zveza med njima prepovedana zaradi socialnih razlik

- Lovre se seznanj z vsemi ljudmi v novem okolju, še posebej sta si simpatična z Desetim bratom, ne vidi pa se rad z Marjanom, ki je Maničin zaročenec
- Na lovu se srečajo Deseti brat, Marijan in Lovre; Marijan hoče obračunati z Lovretom zaradi Manice, to pa sliši Deseti brat, ki je skrit, pride do streljanja in pretepa med Desetim bratom in Marijanom, ki sta polbrata vendar tega ne vesta
- Marijan Desetega brata smrtno rani, ta se zateče v Krjavljevo kočo, kamor da poklicati Lovreta, pove mu svojo življenjsko zgodbo in umre
- Za umor obtožijo Lovreta zato mora s Slemenic
- Vrne se z diplomom pravnika in se lahko poroči z Manico, podedujeta grad Polesek, dobita ga od Lovrotovega strica dr. Kavesa (prej se je namreč pisal Kvas)
- Marijan se potolaži zaradi Manice in se poroči z zdravnikovo hčerko Maričko Vencelj

ANALITIČNA:

- za dogajanje izvemo za nazaj
- to je zgodba Desetega brata – Martinka Spaka
- je sin dr. Kavesa in Majdalene Strugove, dr. Kaves je prišel k hiši ko je zdravil Majdaleninega strica, ko je umrl je podedoval vse njegovo bogastvo, dr. Kaves se je z njo poročil brez ljubezni, rodil se je Martinek, dr. Kaves je ženo psihično in fizično uničil, da je umrla
- mati je sinu zapustila pisma, s katerimi je nato očeta izsiljeval (zato je bil Deseti brat uganka, bil je klatež, a imel je denar)
- v novem zakonu je imel Piškav sina Marijana; Marijan in Deseti brat sta polbrata
- ko Deseti brat preda pisma Lovretu oz. Slemeničanu, je Piškav razkrinkan in odide neznan kam z besedami: »Goljufal sem in bil sem goljufan.«
- Krjvel nastopa v sintetični zgodbi, je revež, ki mora ljudi zabavati za kozarček pijače, njegova najbolj znana zgodba je, kako je hudiča presekal napol

Josip Jurčič

TELEČJA PEČENKA

Zgodba po časovnem traku:

- **PREJ:** Bitič, star okoli 50, oficir v pokoju, pravijo, da dobi dediščino, na zunaj nič posebnega; čudak, živi samo za eno stvar; vsak dan po istem postopku ob 6ih pride v gostilno pri Zeleniku, se sleče, sede, poje predjed... ob 7ih mu natakaraica prinese pečenko, takrat se mu

razjasni obraz, ob 22ih zapusti gostilno, prej pa pije in se motovili okoli drugih ljudi v gostilni, vohlja in je nepriljubljen

- **PRELOMNI TRENUTEK:** ko se nekoč zaradi nemškutarske debate razjezi, odide predčasno na hodnik, takrat vidi, kako zanikrna gospodinja mu pripravlja večerjo
- **POTEM:** ostane brez pečenke (ima več možnosti: zamenja gostilno, si kuha sam ali se poroči), da bi se poročil mu je najbolj všeč, »oči vrže« na hišno v mesariji Kriv kjer je sam podnajemnik, prosi Krivko, da se pogovori s hišno, ko sliši njen odgovor: »če bi imel dolino polno zlata, ne bi vzela starega in bedastega krampa.«. ko sliši to, se gre napit, zadane ga kap in zmrzne.

POVZETEK:

Junak: Bitič

Narodnost: Slovenska (nemškutar)

Starost: 50

Poklic: upokojeni oficir

Stan: samski

Življenjski cilj: telečja pečenka

Kako do njega pride: vsak dan ob isti uri, v isti gostilni večerja

Kaj usodnega doživi: vidi v kako zanikrnem prostoru in kdo mu pripravlja večerjo

Ali poskusi izgubljeno dobiti nazaj: sam kuha, išče drugo gostilno

Ali mu to uspe: ne

Posledica: smrt

Vrsta literarnega dela: epika

Zvrst: značajevka (junakov značaj + njegova dejanja)

Ideja: ne smemo imeti samo en cilj

SIMON JENKO (1835 - 1869)

ŽIVLJENJE:

- rojstni kraj: poderla na Sorškem polju; v revni kmečki družini
- gim. v NM in LJ; bogoslovje v Celovcu, študija ne dokonča, gre na Dunaj kjer študira filozofijo in pravo, študija ne dokonča
- vrne se v Kamnik in Kranj, kjer je le odvetniški pripravnik, dobi meningitis, umre v Kranju

DELO:

- je med redkimi, ki so pesniki in pisatelji
- pisatelj: ima 3 krajša dela: Tilka, Jeperški učitelj, Spomini
- v teh delih je Jenko začetnik meščanske pripovedne proze (prej pisali le o kmetih, začne uvajati meščane)
- je tudi začetnik novele s t.i. značajevko (delo v katerem spoznamo značaj človeka z njegovimi dejanji)
- pesnik: je pomembnejši pesnik kot pisatelj

- je najpomembnejši lirik med romantiko in moderno; je preizrazita in presamosvoja osebnost, da bi posnemal Prešerna, zato je namesto metafor izbral model ljudske pesmi; Prešerna pa je posnemal v strogi zgradbi in odnosu do domovine
- pri njem se prvič pojavi razpoloženjska lirika
- piše več vrst pesmi: ljubezenske (ciklus pesmi Obujenke), domovinske (Naprej- nekoč je bila SLO himna), refleksivna, miselna lirika (obrazi)

Simon Jenko

OBRAZI

I.

Vstala je narava
ter se giblje živa;
znane čute kaže, kar nebo pokriva.

In srce umeje
čudne govorice,
ki jih govorijo
zvezde in cvetlice.

Kamenje budi se
in občutke moje
z mano čuti, z mano
glasne pesmi poje.

Razlaga:

Narava: vstane, se giblje, je živa, kaže čute, kot jih ima človek, človek razume naravo, razume jo s srcem, kamenje se budi, čuti kot človek, s človekom poje; pesnik oživi naravo, zdaj narava s človekom komunicira s čutili (na čutni ravni), pesnik naravo posebi – personificira

V.

Ko je sonce vstalo,
dajal sem mu hvalo,
da na oknu rože
mi je obsijalo.

Sonce mi je reklo:
»Tebe, rož ni bilo,
ko mogočno z neba
zemlji sem svetilo.

Ti ko rosa zgineš,
jaz pa bom ostalo,
grob ti obsevalo;
revež, hrani hvalo.«

Razlaga: človek se zahvaljuje soncu, da mu je obsijalo rože, sonce reče človeku naj se ne zahvaljuje, ker: ne rož, ne človeka še ni bilo, ko je že svetilo (mogočno, večno), človek izgine kakor rosa (je minljiv), sonce bo človeku sijalo na grob, revež je proti soncu; odnos med človekom in soncem je neenakovrednem, sonce je glavno, človek je nič (minljiv), sonce se človeku posmehuje.

X.

Mlade hčerke truplo
črna jama krije;
poleg jame mati
bridke solze lije.

Kar oko doseže
smeje se narava,
pomlad po grobovih,
cvetje razsipava.

V joku svojo zgubo
človek bogu toži;
slavec, drobni slavec
pa vesele kroži.

Razlaga: grob mlade hčerke, poleg groba mati joče, narava se smeje, je pomlad, slavec veselo poje; nasprotje: človek je v najgloblji žalosti, joče, toži bogu; narava pa cveti, žubori, ptiči pojejo, je pomlad; narava ne čuti s človekom, ne sočustvuje z njim (se posmehuje z razkošnostjo skrušenemu človeku)

PRIMERJAVA VSEH TREH OBRAZOV:

- I. → narava + človek, sta enakovredna, oba čutita, komunicirata
- V. → sonce je človeku nadrejeno, se iz človeka norčuje, se mu posmehuje
- X. → narava ne čuti s človekom, se mu posmehuje, se norčuje, človekova bolečina narave ne gane

Razmišljamo: pesnik je naravo posebil, toda spoznal je, da je ljub temu človek manj kot narava, s tem ko jo je posebil je šele lahko to spoznal

OBRAZI POVZETEK:

- je ciklus 20 pesmi + uvodna pesem = 21 obrazov
- obraz - podoba iz narave
- v njih se narava prvič pojavi kot osebek - subjekt, odtod tudi v pesmih velik posebljanja - personificiranja
- odnos med človekom in naravo se od obraza do obraza spreminja: v uvodnem sta človek in narava v romantičnem sožitju (narava čuti kot človek), nato pa se idealno razmerje poruši
- v pesmih pomembni ironični elementi - posmeh, ki kažejo na nadarjenost narave
- v vseh pesmih po 3 kitice s 4 verzi, v vseh ista verzna oblika, to je verz poljske ljudske pesmi imenovan poljski krakovjak, stopica je trohej:
-U-U-U , 6 zložni trohej, 3 stopični verz
- pesniških sredstev je malo

JANKO KERSNIK (1852 - 1879)

Življenje:

- Brdo pri Lukovici, v meščanski plemiški družini
- gim. v LJ, pravo na Dunaju in v Gradcu
- notar v LJ in na Brdu

- umre v LJ

DELO:

- prvi pri Slovencih začne pisati feljtone ali podlistke (literarna besedila v časopise)
- v začetku je še romantik (dokonča Jurčičeve Rokovnjače)
- upošteva Celestinov literarni program in postane realist
- snov: kmečko okolje (s kmeti se je srečeval v svoji odvetniški pisarni); je mojster vaše zgodbe; značajevko približa realizmu s tem ko osebe posploši; zbirka novel in črtic Kmetske slike, najboljši iz zbirke sta Mačkova očeta in Kmetska smrt) meščansko okolje v katerem je živel; romani Ciklame (o družabnem življenju v podeželskem kraju), Agrigator (o volitvah) in Jara gospoda

Janko Kersnik

JARA GOSPODA

V malem trgu Groblje dočakajo novega sodnika Andreja Vrbanoja. Andrej se v gostilni, kamor hodijo trški intelektualci zaljubi v preprosto a prikupno točajko Ančko ter se z njo poroči, Ančka se ne znajde v gosposki družbi. Mož se malo ukvarja z njo, zato pa se ji bolj posveča Vrbanojev znanec Pavel. Med njima pride do razmerja. Vrbanoj o tej zadevi najprej nič ne ve, ko pa ga obvestijo z anonimnim pismo, zapusti ženo in kraj. Ker Ančko sočasno zapusti tudi ljubimec Pavel, začne propadati. Menja službe, ostane brez dela in zboli. Po desetih letih, odkar jo je zapustil mož se vrača Ančka z Dunaja. Zaradi prosjačenja pa jo v nekem štajerskem trgu zapro in privedejo pred sodnika. Ta sodnik pa je Ančkin nekdanji ljubimec Pavel. Sodnik jo obsodi na tri dni zapore, ona čez dva dni umre za tifusom. Pavel gre za njenim pogrebom, kar so v kraju sprejeli kot znak pravih krščanskih čednosti.

ZGODBA:

KRAJ GROBLJE: gostilna pri Krači: oče Krača, točajka Ančka, Tinče;
sodnija: sodnik Andrej Vrbanoj, adjunkt (pomočnik) Pavel, notar Valentin

ZAKAJ JE JARI GOSPOD ANDREJ VRBANOJ?

- ko se poroči, zakone ne jemlje dovolj resno (služba mu jemlje veliko časa, a se potem premalo trudi)
- prosti čas rad preživlja v gostilni pri Krači (pije in karta)
- ko dobi anonimno pismo, da ga Ančka vara s Pavlom jih niti ne vpraša za razloge, pač pa brez besed odide iz kraja
- ženi Ančki ni pomagal, da bi se začela vesti kot gospa sodnikova
- ker ni srečen v zakonu zahaja k učiteljici Julki

ZAKAJ JE JARI GOSPOD PAVEL?

- uživa v tem, da zapeljuje ženske prijateljcem (kot študenta zapeljujeta z Andrejem učiteljico Julko, a oba zavrne)
- ko Andrej Ančko zapusti, je tudi on ne mara
- po 10ih letih noče prepoznati Ančke na nekem podeželskem sodišču, kjer je postal sodnik, saj jo privedejo pred njega kot ničvrednico, obsodi jo
- edini gre za Ančkinim pogrebom

ZAKAJ JE JARA GOSPODA ANČKA?

- neizobražena, se ne potruzi da bi se znala vesti v visoki družbi, vara moča

ZAKAJ DRUGI?

- meščanke, ker pošljejo Andreju anonimno pismo

JARA GOSPODA - POVZETEK:

- je prvi slovenski realistični roman (pisan je po resničnih dogodkih in po resničnih ljudeh, ki pa jih avtor posploši, dogodki potekajo naravno, brez napetih prizorov, razpoloženje je dolgočasno, romantičen je le še konec - kazen)
- prikazuje notranjo podobo takratnega malomeščanstva (trikotnik sodnik Vrbanoj, točajka Ančka in sodniški pripravnik adjunkt Pavel svoje ideale pokopljejo v malomeščanstvu, nihče se nadenj ne dvigne)
- do izraza pride meščanski jezik
- mojstrsko prikazani predvsem ženski liki
- opazni elementi poetičnega realizma (to pomeni, da roman vsaj malo kaže kako bi moralo biti, bi bilo idealno, pa ni)

IVAN TAVČAR (1851 - 1923)

Življenje:

- Poljane nad Škofjo loko, revnim staršem
- gim. v LJ in NM, pravo na Dunaju
- kot odvetniški pripravnik v Kranju in LJ, nato samostojni odvetnik v LJ
- eden vodilnih politikov, državni poslanec, ljubljanski župan, kljub temu ostane vse življenje povezan s kmeti
- umre v LJ, pokopan je na Visokem v Poljanski dolini

Delo:

- pisati začne kot gimnazijec
- je eden najboljših pripovednikov 19. stol.
- v začetku je še izrazit romantik (stari gradovi, skrivnostni prebivalci, dogodki)
- v poznejših delih slika vsakdanje kmečko življenje, piše zgodbe o odnosu kmet - meščan; simpatizira s kmetom, meščan je sebičnež,

surovež (zbirki črtic Med gorami – podnaslov Slike iz Loškega Podgorja – in V Zali)

- rad je posegel v domačo zgodovino, predvsem v dobo reformacije (povesti Grajski pisar, Vita Vita Meae – boji med katoličani in protestanti – ter romana Izza kongresov (o kongresu evropskih vladarjev v LJ) in 4000 (satirični, kako bi bilo življenje leta 4000, če bi se razvijalo po načelih katoliškega ideologa Antona Mahničča)
- najlepši Tavčarjevi deli: povest – idila Cvetje v jeseni (proslavlja kmeta) in roman Visoška kronika

Ivan Tavčar

VISOŠKA KRONIKA

Zgodba po krajih dogajanja:

- SLOVENSKO: Visoko: Khallani (oče Polikrap, mati Barbara, sin Izidor, sin Jurij, hlapec Lukež); Davča: Wulffingi (oče Jeremija, sin Marks, hčerka Margareta), Škofja Loka: sejem, kjer vidi Izidor samokres, Izidor si ogleda grad, Izidorja vklenejo v klado, Agata v zaporih na gradu, sodba v Sori
- NEMŠKO: Passav: Marija Schwarzkobler (Pasaverica), vnukinja Agata

ZGODBA:

- Polikrap je grozen oče (tepe ženo, Izidorju odseka prst, grdo dela s hlapci)
- Pokaže se, da je takšen zato, ker je v 30 letni vojni ubil prijatelja Jošta Schwarzkoblerja, Lukeža opetnajsti, sam pa obdrži vojaško blagajno, ki so jo skupaj našli
- Greh popravi: najprej vzame Lukeža na kmetijo za hlapca (ta umre, ko cigani napadejo Visoko), izpove se Luterantskemu (protestantskemu) duhovniku (Polikrap je bil zadnji protestant na Gorenjskem), izpove se sinu Izidorju (povod Pasaverica, ki je prišla iz nemškega na Visoko prodajat platno, zahteva doto za svojo vnukinjo)

- Agato), Izidorju naroči, da gre po Agato, da se z njo poroči ali pa ji zapusti eno kmetijo
- Agata pride, lepa, mlada, privlačna, je v igri kot kandidat za partnerja: IZIDOR (določena mu je bila Margareta, poroka propade zaradi Pasaverice in ciganov, Wulffingovi se maščujejo tako, da ga pretepejo, v Škofji Loki pa ga še vklenejo v klado (mimo pride nemškutar, ki se mu Izidor noče prikloniti), Izidor je slabič, ne zna z ženskami, najbolj mu Agata zameri, da ni bil prepričan, da ni čarovnica
- JURIJ: (reši Agato iz Sore, ko je rečeno, da ni čarovnica, če kakorkoli pride iz vode, se poročita, imata dve hčerki, Jurija in eno hčerko pobere kuga, na visokem ostane hčerka Suzana)
- MARKS WULFFING (ker ga Agata noče, jo obsodi čarovništva, navaja, da jo je videl jahati prašiče, sam si v nogo zašije železo, laž prizna, ko se z Izidorjem srečata v vojni
- Izidor odide v vojno, tam zbolí, se vrne ranjen, se poroči z Margareto, imata sina Georgiusa, ta študira za jezuita (duhovnika) v jezuitski šoli, poroči se s Suzano in dokonča kroniko

VISOŠKA KRONIKA - POVZETEK:

- je Tavčarjevo zadnje delo
- še danes eden najboljših slovenskih romanov in naš najboljši zgodovinski roman
- je prvi umetniško izoblikovan, kompozicijsko in slogovno dognan slovenski zgodovinski roman
- je ena najčudovitejših epskih stvaritev naše literature
- med romani ji pripada posebno mesto; je bolj romantična (izjemne osebnosti s skrivnostno preteklostjo, mračne zgodbe, silne strasti) kot realističen (povprečni značaji v vsakdanjih okoliščinah; prevlada trezna prozaičnost nad čustvenostjo), deloma psihološka (Izidorjev značaj, je neodločen, šibak, zaznamovan z očetovo krivdo)
- snov je zgodovinska (čas reformacije v 17. stol.)
- je prvi del nedokončane trilogije o življenju dveh kmetij na Visokem
- povod zanj: zapiski v hiši, ki jo je Tavčar kupil na visokem
- oblika romana je kronika (dogodki po časovnem zaporedju), ki jo piše najstarejši sin gospodarja Polikrapa Khallana Izidor
- dve zgodbi: analitična (o preteklosti gospodarja Polikrapa; bil je v 30 letni vojni, ubil je tovariša, se vrne, kupi Visoko, ljudje za njegov greh ne vejo, sam se žre, ker mu je Schw. obljubil, da bo prišel ponj) sintetična (da bi se pomiril pred smrtjo, zahteva da pripelje izidor na posestvo Schw. vnukinjo Agato, vanjo se zaljubita brata Izidor in Jurij – nosilec naprednih idej; obsodijo jo čarovništva, dokaže da to ni; odloči se za Jurija; Izidor odide v vojsko, po 11ih letih se vrne ranjen, streže mu Margareta, ki mu je oče ni pustil vzeti)
- prikaže značilnosti družabnega, duhovnega in družinskega življenja v 17. stol.
- najlepši so ženski liki

- jezik je izredno bogat (kot zahteva vsebina je enkrat sočno ljudski, drugič pretkan s tujkami, pa spet starinski), ljubi primere, pretiravanja, nasprotja
- je prvoosebni roman, govorimo o prvoosebnem pripovedovalcu

SIMON GREGORČIČ (1844 - 1906)

Življenje:

- rodil: Vrsno pri Kobaridu v Soški dolini, umre v Gorici
- gim. in bogoslovje v Gorici
- duhovnik v Kobaridu
- 3x nesrečen: dvomi v boga (npr. pesem Človeka nikar+ zaljubi se v žensko Dragojilo Milekovo- učiteljica v kobaridu); zaradi tega ter bolezni ga prestavijo v Ravninski Rihenberg (Branik), kjer ves čas toži po planinskem svetu (Nazaj v planinski raj); zaradi usode domovine, hrepeni po svobodi, zahteva boj zanjo (npr. Soči)

Delo:

- 1822 izidejo njegove Poezije, to knjigo so poimenovali zlata knjiga Slovenskega naroda, ker so jo prodali v zelo velikem številu izvodov
- imel je vzdevek Goriški slavček, njegove pesmi so takšne kot slavčkove, poje blagoglasno + spevno + otožno, mnoge njegove pesmi so zato ponarodele, mnogo pa so jih tudi uglasbili (Veseli pastir, Njega ni)

Simon Gregorčič

preden v tuje kraje grem.«

NJEGA NI

Rože je na vrtu plela,
Pela pesmico glasno,
Živo v lice zarudela,
Ko je stopil on pred njo,

»Daj mi dvetko, dete zalo,
da na prsi jo pripnem,
za spomin cvetico malo,

kito cvetja mu je dala,
s cvetjem dala mu srce,
sama v vrtu je ostala,
on po svetu šel od nje.

Rože je na vrtu plela,
Pesmi pela je glasno -

Kaj da vrta več ne dela,
Kaj ne poje več tako?

Deklica glavo poveša,
Vene obraz, prej cvetoč,
Nekaj nje srce pogreša,

Solz ji potok lije vroč.

Čez ograjo vrtno gleda -
Mnogo mimo vre ljudi; -
Deva bleda, deva bleda,
Njega od nikoder ni!

ANALIZA: dekle na vrtu pleje rože, glasno poje pesem, pred njo stopi on, ona zardi, prosi jo za cvetko, saj gre v tuje kraje in bi jo rad za spomin, da mu kito cvetja, s cvetjem mu je dala srce, obljublja da mu bo zvesta, on odide, ne pleje več, ne poje več, deklica poveša glavo, žalosten ima obraz, joče in ga pogreša, je bleda, gleda čez ograjo, mimo gre množica ljudi, a njega ni!

Nasprotja - kontrasti v pesmi:

Poje- ne poje
Pleje- ne pleje
Glasno - tiho
Stopi pred njo - odide
Zarudela - bleda
Cvetoče - belo
Smeh - jok
Je - ni
Mnogo - eden
Vsi - nihče

- Pesem je polna kontrastov, pričarajo posebno vzdušje, globlje doživimo to slovo.
- Rima: prestopna
- Metafor ni, malo pesniških sredstev
- Čeprav je tema ljubezenska je pesem predvsem pripovedna, kljub vsemu nekaj izpovednih elementov
- Motiv: osrednji motiv je motiv zapeljanega dekleta, motiv je tudi zapuščeno dekle
- Pesem je blizu ljudski pesmi (ponarodela): po motivih, po preprostem jeziku, po melodičnosti, po ritmičnosti, po rimi

ANTON AŠKERC (1856 - 1912)

Življenje:

- Globoko pri Rimskih Toplicah, sin propadajočega kmeta
- gim. v Celju, Celovško semenišče
- kot duhovnik služi po Štajerskem
- zaradi sporov s cerkvenimi oblastmi se predčasno upokoji, dela kot arhivar v LJ, umre v LJ

Delo:

- pesniti začne pozno
- je najboljši slovenski epski pesnik
- 1890 izda zbirko Balade in romance; kasneje še več zbirk, a so vse slabše
- je mojster balade, snov zanje zajema iz ljudskega izročila, zgodovine, popotnih vtisov
- njegove balade in romance so romantično - realistične, mnoge preveva misel o socialni in narodovi osvoboditvi (Zimska romanca)
- z zgradbo, rimo in jezikom mu uspe odlično pogoditi temačno in grozljivo baladno vzdušje
- jezik je trd, ima štajerske narečne posebnosti
- najbolj znane balade: Brodnik, venec balad Stara pravda (kronanje Matije Gubca v Zagrebu), Anka (močna socialna vsebina), pesem Čaša nesmrtnosti, Mejnik

MEJNIK

*Sejem bil je živ. Prodal i on je Lahom
tam par volov.
Zakasnil se je. V pozni, temni noči
Sam gre domov.*

*»Hm, pravijo, da ni baš varno iti
tod obsorej!
Popotnike, da včasih rado straši
ob cesti tej.*

*Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
na straži stal,
ponoči čul tam uro biti vsako-
pa bi se bal?
Še pri Custozzi bal se nisem smrti,
zrl ji v oči-
pa tukaj mar ko dete bi trepetal,
če list šušti!?!«...*

*Dospe do svoje hoste ... čuj, iz teme:
»Joj! Kam bi del?«
»Kaj? Kdo si božji? Kam naj deneš,
vprašáš?
I, kjer si vzela!«*

*»Vzel sem med svojoj bil in tvojoj lastjo,
mejnik le-ta,
presadil ga skrivaj na last sem tvojo
za sežnja dva!*

*Oh, in sedaj, odkar moj duh odplaval
na oni svet,
nazaj ga nosim, kamen ta prekleti,
nač sto že let!*

*Oh, to teži!« Zabliška se: Po cesti
pred njim sopeč
pripognjen stopa sosed Vid, na rami
mejnik noseč!...*

*Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
in ni se bal ...
Kako nocoj domov je prišel s sejma,
pa le ni znal!*

*A čudo prineso mu vsi novico,
ko sine svit:
»Sinoči umrl je nagle smrti sosed,
mejaš naš - Vid!«*

MEJNIK POVZETEK:

- je balada (v njen tematično vzdušje + vzbuja strah z besedami, straši, glas iz teme...)
- je balada z romantičnimi elementi (strah+ nadnaravne sile - duh + ljudsko verovanje, da je treba za grehe po smrti plačati)
- je predvsem realistična balada, saj ima dve vrsti prvin: pripovedne-epske (avtor kratko in jedernato pove zgodbo o avtorju), dramatične (te so: monolog, dialog, vzklični stavki, zamolki, to, da Martin ne ve za Vidovo smrt)
- mejnik je dramatičen, to lahko dokažemo z dramatičnim trikotnikom: zasnova (Martin se vrača s sejma), zaplet (strah), vrh (duh), razplet (Martin zbeži), razsnova (novica o Vidovi smrti)
- slog: zgoščen, s kratkimi stavki kot v vsakdanjem govoru
- jezik: ima Štajerske narečne značilnosti: v naglasu, oblike (svojoj, tvojoj)
- ideja. Za grehe je treba plačati, če ne na tem, pa na onem svetu
- še en ljudski element: mrtvi ob umiranju dajejo znake
- debata: ali je Vidov duh privid ali je resnični strah

SLOVENSKA MODERNA

- konec 19. stoletja
- tako imenujemo samo obdobje v SLO, drugje je to nova romantika
- moderno omejujemo z letnicama 1899 (izidejo 3 zbirke: Cankarjeva: Erotika in vinjete, Župančičeva: Čaša opojnosti) in 1918, to pa je konec 1. svetovne vojne + Cankarjeva smrt
- pod pojmom moderna razumemo 3 sloge oz. smeri: impresionizem (umetnik se umakne v naravo in skuša upodobiti trenutna doživetja, najprej se uveljavi v slikarstvu (točkasto slikanje), avtorji: Ivan Grohar, Rihard Jakopič, Matija Jama, poezni: Kette, Murn, prozi: Cankar); simbolizem (o posebnem simbolizmu govorimo v literaturi,

ko simbol pomeni kaj, odvisno od besedila, pri Cankarju – Klanec (revščina); dekadenca (kaže se v uporo proti finosti, izprijenosti meščanstva. Ta upor kaže posameznik, vede in oblači se drugače kot večina, zateka se k omami in k bolnemu duševnemu doživljanju, rad bi spremenil svet, a ne ve kako, ne piše, da bi spreminjal svet in sebe, pač pa govorimo o larpuralizmu – umetnosti zaradi umetnosti, v SLO se malo uveljavi, najdemo ga le v Cankarjevi Erotiki, in Župančičevi Čaši nesmrtnosti)

- LJ gimnazijci ustanovijo skrivno društvo Zadruga
- iz tega časa tudi arhitekt Jože Plečnik
- slovenjegraški slikar Fran Berneker
- pomembni literati: Cankar, Kette, Murn, Župančič. Gradnik, Fran Ksaver Meško

DRAGOTIN KETTE (1876 - 1899)

Življenje:

- Prem pri Ilirski Bistrici
- zgodaj izgubi starše, zanj skrbi stric
- gim. v LJ (zaradi satire na škofa ga izključijo) nato v NM
- po maturi gre k vojakov v Trst, se prehladi, vrne v LJ in pri prijatelju Murnu v cukrarni umre – star 23 let
- bil zelo izobražen in šegav

Delo:

- sodeluje v Zadrugi, kjer je spoznal predstavnike moderne
- 1900 – Poezije
- prvo pesem napiše očetu z osmimi leti
- veliko piše kot gimnazijec (pesmi, pravljice: Šivilja in škarjice, basni: Krt modrijan)
- prve ljubezenske in dijaške pesmi so hudomušne (Pijanec, Zimska idila), ima več gostilniških pesmi, a so kultivirane

- svoje najlepše ljubezenske pesmi posveti Angeli Smolovi, ki jo spozna v NM (Na trgu), piše o krajih v katerih je živel, o kmetih
- vrhunec doseže v sonetih; piše jih v ciklih (Adrija, Moj bog, Tihe noči, Črne noči)
- v sonetih uvede svoboden ritem
- večina njegovih pesmi je šegavih, vedrih
- njegovi ideali: skladna oblika in vsebina, pristno doživetje, preprost pesniški jezik ljudske pesmi

Dragotin Kette

NA TRGU

*Noč trudna,
molči
nezamudna
beži
Čez mestni trg luna sanjava.
Vse v mraku
mirno,
na vodnjaku
samo
tih veterc z vodoj poigrava.*

*Vodice
šume
in rosice
prše
brez konca v broneno kotanjo;
brezdanj je
ta vir,
šepetanje,
nemir
brezkončna, kot misli so nanjo.*

*Pa blizi
ni cest,
ah, v Elizij
do zvezd
ne morete kaplje šumeče
in smeje
želje
do Angele
moje
hitite zaman hrepeneče.*

*Noč trudna
molči,
nezamudna
beži
čez mestni trg luna sanjava,
ki ruši
pokoj
moji duši
nocoj,
brezskrbno pa deklica spava.*

Na trgu - povzetek:

- ena najboljši Kettejevih ljubezenskih pesmi
- snovno vezana na novomeško okolje
- je podoknica (serenada)
- ima posebne zvočne in kompozicijske učinke
- grafična ponazoritev KAPELJ (ena beseda v verzu)
- pesem ima okvir: 1 in 4 kitica sta enaki
- impres (vtis noči)
- zelo muzikaličen verz (evfonija): posebitev, trepetajoč ritem (neenako, tudi enobesedni verz, prestop rime)

JOSIP MURN - ALEKSANDROV (1879 - 1901)

Življenje:

- v LJ, kot nezakonski sin služkinje in jetičnega natakara
- mati gre služiti v Trst, Murn v rejo (na kmete)
- zanj skrbi študentska mati Polona, z njo gre po LJ potresu 1895 v cukrarno
- gim. v LJ
- dobi štipendijo, študij na Dunaju in v Pragi, a se za noben poklic ne more ogreti, izgubi štipendijo, zboli, umre v cukrarni – star komaj 22 let, na isti postelji kot 2 leti prej Kette
- njegovo življenje je bilo kratko in žalostno, niti najbližji niso videli v njem pesnika, bil je zelo osamljen
- njegovi verzi: življenje celo sprt, nestalen, miru, resnice, sreče je iskal, njegov bil samoter temen, daljen, umel ga ni, zato je pal

Delo:

- je eden naših najčistejših lirikov
- po slogu je impresionist
- izraža se v podobah, barvah, zvoku (kot slikar in glasbenik)
- teme: narava in kmečko življenje (je pevec polj, travnikov, in gozdov, pevec ljudskega življenja in običajev: Pesem o ajdi, Šentjanževu...), ljubezen (Kakor roža na poljani), razmišljanje (Ko dobrane se mrače)
- ni uporabljal stalnih pesniških oblik, uporabljal je takšno obliko, kot jo je zahtevala vsebina
- sodeluje v Zadrugi

Josip Murn Aleksandrov

PESEM O AJDI

*Kakor bela grud,
gorka od krvi,
mlade radosti
v cvetju ajda diši.*

*Že vsa polna medu
zacvetela je,
pala k nogam kot v snu
ji čebela je!*

*Grud prostrana jo
napojila je,
z božjo pomočjo
vase skrila je.*

*Zdaj stoji, diši,
na daljave blešči,*

*ko golob upira
v svet rdeče oči.*

*Kadar klas šumi,
kmet počije se,
Kadar ajda diši,
ji odkrije se!*

*Plača za ves trud
z medom kdo, s krvjo?
Ktera druga grud
nežna je tako?*

*Ah, že skoro bo prišla
mrzla in hladna –
na ves svet
legla je čarovnica.*

RAZLAGA PO KITICAH:

1. ajda + prsi: je bela, gorka (vroča, topla) od krvi, rdeča, diši, v cvetju (mladosti)
2. ajda: cveti, je sladka, polna medu, pride nanjo čebela
3. ajda + prsi (grudi): čebelo – napoji ajda; pesnika – omamijo prsi, vase skriva
4. ajda: rdeča ajda – rdeče golobje oči
5. ajda: kmet nima dela, ko ajda zori, ko cveti, se ji kmet odkrije (iz spoštovanja)
6. pesnik se sprašuje kdo mu da več kot ajda (da mu: lepoto, duh, zrnje), povezana sta s krvjo (kmet + ajda), ajda je rdeča, pri kmetu pa je kri vezana na njegovo trpljenje (krvno povezana)
7. pesnik naenkrat namesto cvetočega polja zagleda čarovnico – smrt

PESEM O AJDI - POVZETEK:

- ena najboljših Murnovih pesmi
- v njej več motivov: čebela, kmet, čarovnica
- je tipična impresionistična pesem: polje cvetoče ajde je naredilo na pesnika vtis, predvsem čutni (erotični, manj čustveni), zato pesem pri bralcu aktivira čutila, zaradi tega je pesem polna barv, besed, ki aktivirajo sluh, tip, vonj
- to je tudi kmečka pesem: v njej je motiv kmeta, a ni to tipična kmečka pesem (ta navadno idealizira kmečko življenje, tu pa tega ni)
- pesem je tudi simbolistična: motiv čarovnice je simbol smrti
- pesem je tudi reflektivna - miselna, pesniku pade na pamet misel o smrti
- ideja: vsako, še tako razkošno življenje propade, se konča
- pesem je polna pesniških sredstev
-

OTON ŽUPANČIČ (1878 - 1949)

Življenje:

- Vinica v Beli krajini
- v gostilniško-trgovski družini
- gim. v NM in LJ, študira GEO in ZGO na Dunaju, dokonča ne
- med 2 svetovno vojno je partizan - je v NOB

Delo:

- je eden najboljših otroških pesnikov (Mehurčki, 50 ugank)
- med avtorji moderne piše najbolj dolgo in največ
- ima več pesniških zbirk (Čez plan...)
- med najboljšimi pesniki slovenske domovinske lirike (Duma)
- eden najboljših ljubezenskih pesnikov

Oton Župančič

ZVEČER

*Vsa tenka, vsa mirna
Je zarja večerna,*

*Da vidim zvezde skozi njo
Nad kupolo mračno.
Čez mesto temačno
Se tiho v loku svetlem pno.*

*Golobov se dvoje,
Med nebom, vodo je
Prenesla s perutmi blestečimi.
Dovolj si trpelo
Kaj zahrepenelo
Srce si spet po sreči mi?*

Enžamba (miselni prehod): nad kupolo mračno, čez mesto temačno; dovolj si trpelo, kaj zahrepenelo

Kontrast: prenesla s perutmi (mirno)

Katera čutila nam aktivira pesem? Uho (mirna zarja; oko (mirna + tenka, zvezde, mračno mesto, blesteče peruti)

Posebna zgradba: simetrična zgradba

1. kitica
(večerna zarja, temno mesto)
sreči)

_____
_____
_____

ubranost
svetloba
harmonija

_____
_____
_____

temačnost
disharmonija

2. kitica
(golobji par, hrepenenje po
sreči)

_____
_____
_____

_____
_____
_____

ZVEČER - POVZETEK:

- ena najboljših Ž. pesmi
- ena najboljših impresionističnih pesmi (to kar je pesnik gledal je naredilo na njega vtis, v trenutku mu je aktiviralo čutila, v njej je opazno nasprotje med svetlobo in temo, tudi zvok in gibanje)
- pesem je tudi simbolistična (nekateri vidijo v mestu simbol življenjske teme, goloba - ljubezen, zarja - hrepenenje)
- poleg impresije se na koncu pojavi tudi refleksija (misel, srce si spet po sreči mi?)
- pesem ima tudi elemente eksistencializma (eks. obstoj, bivanje)
- v pesmi veliko nasprotij (sreča-nesreča, mirno mesto-gibanje, lepo-grenko)

v pesmi veliko pesniških sredstev: retorično vprašanje, ugovor (srca), poosebitev (zvezde pno), enžamba (misel se iz enega verza nadaljuje v drugega, na prehodu so najpomembnejše besede

ALOJZ GRADNIK (1882 - 1967)

Življenje:

- Medana v Goriških Brdih
- gim. v Gorici, pravo na Dunaju, sodnik v raznih krajih
- visok državni uradnik v bivši Jugoslaviji

Delo:

- je t.i. sopotnik moderne: čeprav je mlajši od drugih modernistov, sodi k njim zaradi oblike in vsebine pesmi, njegove pesmi so bolj zadržane, možate, pesimistične
- v književnost uvede 2 novosti: erotično poezijo (ljubezen mu je blizu smrti); pri njem ljubezen izpoveduje ženska (2 ciklusa de profundis, Pisma)
- več pesniških zbirk
- njegova ljubezenska formula: ljubezen = smrti; smrt = ljubezen, obe žalostni, obe maksimalni doživetji, ljubezen uničuje, na koncu ljubezni je smrt, akt smrti = aktu ljubezni (ko umiramo je, kot bi doživeli orgazem)

Alojz Gradnik

PISMA

Govori ženska mrtvemu partnerju (v prvi osebi).

1. PISMO:

- ❖ zvečer sloni na balkonu in ga čaka
- ❖ sanja lepe sanje o njem
- ❖ strese se pri vsakem šumu, ker misli da je on
- ❖ cele noči hrepeni po njem

2. PISMO:

- ❖ ob slovesu je njeno čutenje še pozitivno (rože cvetijo) rože so osute, zdaj šele čuti v srcu da ga ni
- ❖ zebe jo na duši in na telesu
- ❖ joče, zdi se ji, da na krsti trga rože

3. PISMO:

- ❖ je nemirna, vse dolge noči bedi
- ❖ sliši njegov glas, mu odgovarja (zdi se ji)
- ❖ ga tudi vidi, še vedno joče

4. PISMO:

- ❖ njene dlani, s katerimi je držala njegov obraz so kot kelih
- ❖ ko sta bila srečna, je bil to kristalni kelih in v njem žlahtno vino (lepe besede)
- ❖ zdaj je sama, kelih je prazen vanj toči grenke solze

5. PISMO:

- ❖ dvomi, da ga bo še kdaj videla, ve pa sta ena duša, tudi smrt ju ne loči
- ❖ primera z vodnjakom, zunaj dva, v globini 1

6. PISMO:

- ❖ ženska razmišlja o samomoru, da bi se združila z mrtvim možem
- ❖ ker ne ve kaj jo čaka po smrti, tega ne stori
- ❖ vztraja pri duhovni ljubezni z možem

7. PISMO:

- ❖ ženska vabi k erotiki svojega moškega
- ❖ vabi ga z belimi prsmi, sladkimi usti, s srcem
- ❖ je polna pričakovanja
- ❖ želi, da se pri njej uteši
- ❖ uživa naj zato, da je življenje samo eno – poziv k uživanju- blagoslov, k ljubezni- navezava tudi na Ajdovo polje

PISMA POVZETEK:

- ciklus 7 pisem
- je ljubezenski oz. erotični ciklus
- iz zbirke z naslovom (Padajoče zvezde)
- 2 pomembna podatka: verze govori ženska mrtvem možu, ljubezen je pri Gradniku enako močna kot smrt
- v prvih 4ih pismih govori o spominih, predvsem na telesno ljubezen, gre za čutne spomine, dokazi: čakati te, sliši glas; v 5. pismu ji ostaja le tolažba, da sta združena le duhovno, če telesno ne moreta
- v 6 pismu začne dvomiti o življenju po smrti, dvomi da bi tam bili možni ali čutna ali duhovna ljubezen, ona pa še ne more živeti brez čutne ljubezni
- moškega vabi k telesni, čutni ljubezni, z motivi čutnosti: bele prsi, sladka usta
- sporočilo pesmi: pomembni sta duhovna in čutna ljubezen, čutni del je tako močan, da tisti, ki ljubi in ostane sam ne more dojeti smrti kot prehoda v večno življenje in ne more živeti od duhovne ljubezni
- pismom pristaja, da jih piše ženska, da so razdajanje, predajanje, čutenje značilno ženske vrline
- opaznih več slogov: simbolizem (vodnjaka, kelih), dekadenca (telesna ljubezen z besedami prsi, usta; v resnici je to pretirana, nezdrava čutnost), ekspresionizem (krik po rešitvi iz nekega trpljenja, ona iztisne bolečino iz sebe, je v neki ekstazi)
- v verzih opazen miselni prestop(glej Murna)

IVAN CANKAR (1876 - 1981)

Življenje:

- Vrhnika v hiši Na klancu, oče propadel krojač, velika revščina
- Gim LJ, tehnika na Dunaju, ga ne zanima, zanima ga književnost
- Se vrne v domovino, mu umre mati, se za 10 let vrne na Dunaj, živi v predmestju Otakring pri družini Louffer, poroko obljublja tako hčerki Štefki, kot njeni materi, se odloča med Ano Lušinovo in Mici Kessler
- Nekaj časa pri batu v Sarajevu, nato ves čas v LJ - pri dvorani Tivoli in na Rožniku, tam sedaj tudi njegov spomenik
- Ker piše proti Avstrijske članke, ga zaprejo na LJ gradu, nato ga pošlejo v zapor Judenburg (izpustijo ga zaradi zdravja)
- Pade, dobi pretres možganov in umre

Cankar - pesnik:

- izda zbirko pesmi Erotika 1899; začetek moderne, dekadentno obarvana, prvo izdajo zažgejo

Cankar - pisec črtic:

- v njih je največji umetnik
- izda jih 9 zbirk, najpomembnejši 1. - Vinjete (1899, z njo tudi začetek moderne, znamenita misel iz te zbirke »Moje oči niso mrtev aparat, moje oči so pokoren organ moje duše!«, z njim Cankar pove, da ne bo več pisal realistično, pač pa subjektivno; in zadnja zbirka Podobe iz sanj, nanjo vpliva vojna + Cankarjeva bolezen, v njej pomembne proti vojne ideje a si jih ne upa povedati naravnost, pač pa skozi sanje, previde... Kostanj posebne sorte

Cankar - pisec romanov:

- 3 romani: Na klancu (avtobiografski, materinski, simbolistični roman), Hiša Marije pomočnice (o bolnišnici za najstnice, ki jih je zunanji svet tako razočaral, da so tu srečne umrle), Novo življenje

Cankar - pisec povesti:

- zelo znani povesti: Hlapec Jernej in njegova pravica (40 let dela na kmetiji, a ga mladi nažene, išče pravico od župana do cesarja, na koncu si jo vzame sam, zažge kmetijo, vaščani ga vržejo na ogenj), Martin Kačur

Cankar - dramatik:

- ima 7 dramskih del: komedija (Za narodov blagor), farsa (Pohujšanje v dolini šentflorjanski), realistične drame (Jakob Ruda, Kralj na Betajnovi, Hlapci), poetični drami (Lepa Vida, Romantične duše)

Ivan Cankar

KOSTANJ POSEBNE SORTE

Kje raste: v Ljubljani, v Dravljah, zunaj mesta, daleč od prahu in ljudi, v samoti

Je čudo, zakaj? Ker mu marca že vzbrsti popje, aprila se olisti, maja bogato cveti (pomlad), se najdlje ne zmeni za mraz, dolgo ostane zelen, šumi, upognjene veje takoj poravna, zadnji začne gniti, zadremlje prepričan, da se spomladi spet zdrami, z nasmehom prespi (jesen + zima), čudo je, ker je dosti bujnejši ves čas kot drugi, je bolj vitalen, ima bioenergijske učinke: vsak pod njim je mlad, odvzame skrbi, poglobi ljubezen, iz starcev dela mladeniče (ker od vsakega lista rosi ljubezen, vsak list je znamenje moči, vere in dobrote)

ZGODBA O ENOOKI MARJETI:

Hrošč gre preko trebuha, prsi, zgubanega vratu, čeljusti, ustnic do nosu. Hoče si poravnati noge, zadane ob črno kocino, ki štrli iz nosu, Marjeta kihne in se zbudi.

Marjeta: 1. sanja: na vsakemu list zlat hrošč, eden ji pade v naročje, ji zleze do nosu, Marjeta se zbudi; 2. razlaga sanj: zlat hrošč – zaklad, ga gre iskat pod kostanj, vzame motiko in rovnico in gre pod kostanj in začne pod njim kopati, koplje od polnoči do zarje 3. zbeži po ljudi, 4. kaj ljudje vidijo: okrog kostanja 0.5 sežnja (0.9m) skopana zemlja, med koreninami človeške lobanje, razmetane druge kosti-pokopališče. Ljudje okamenijo, so blede, daleč stran reče mož s čopom: zdaj vemo zakaj je ta kostanj čudežen; Cankar vzklikne: «Še bodo cveteli kostanji!» pomeni, še bodo vojne na svetu

KOSTANJ POSEBNE SORTE - POVZETEK:

- je črtica (literarna zvrst v epiki, je kratek, hiter zaris nekega dogodka oz. razporeženja, v tej črtici tudi lirski elementi, zato je lirična črtica, pri tej je bil C. največji mojster)
- je iz zadnje C. zbirke črtic z naslovom podobe iz sanj
- sporočilo: da bodo na svetu še vojne, izreče ga Cankar na koncu sam; pazi: da do tega ne pride, po Prešernu naj bomo vsi dobri

- je simbolistična črtica-simboli: kostanj (simbol življenja), kosti (simbol smrti), zlati hrošči (bogastvo), Marjeta (revščina)
- v črtici izraziti kontrasti.življenje-smrt; revščina-bogastvo

OBDOBJE MED 1. IN 2. SVETOVNO VOJNO: (1918 - 1941)

Družbene razmere:

- razpade Avstro-ogrska, nastane več novih držav, predvsem socialističnih: Rusija SHS
- Slovencem se ne uresniči želja, da bi živeli v eni državi, nekaj jih ostane v Avstriji, da ni v Avstriji tudi MB je zaslužen general Maister + Franjo Malgaj, govorimo o bojih za severno mejo
- Je čas hude gospodarske krize, delavski boji, nato vzpon nacizma in fašizma
- V književnosti ne govorimo več o enem samem obdobju, ampak o različnih smereh v tem času: dadaizem (iz besede da-da, vračajo se k primitivnemu izrazu, kot je začetna otroška govorica), nadrealizem (to kar nas obdaja, ni prava realnost, prava je nadrealnost v človekovi notranjosti), ekspresionizem, konstruktivizem; vsem tem smerem rečemo avantgardne, pomeni biti korak naprej pred drugimi, so napredni z nekimi novostmi, so nekaj posebnega

EKSPRESIONIZEM: Kosovel: (Slutnja, Ekstaza smrti, Pesem št. X.), Ivan Pregelj: (Matkova Tina), Grum (Dogodek v mestu Gogi)

SOCIALNI REALIZEM: 1930 - 1941

- realist piše o tistem kar je, in tako kot je, zanima ga zunanji svet, družba in vsi problemi te družbe
- avtorje najbolj zanimajo socialni problemi, zanimajo ga revni – nižji sloji v odnosu do bogatega – višjega sloja
- manj ga zanimajo meščani, v mestu ne ustvarjajo literature, pač pa zunaj mest
- ti avtorji govorijo o malih ljudeh (revni, neizobraženi, hlapci, deklet)
- človeka obravnava kot posameznika
- avtorji: Prežih (Samorastniki), Miško Kranjec (Režonja na svojem), Ciril Kosmač (Tantadruj)

PRIMERJAVA MED IMPRESIONIZMOM IN EKSPRESIONIZMOM

IMPRESIONIZEM, impresio-vtis	EKSPRESIONIZEM, expresio-iztis
Pesem nastane tako, da nekaj naredi na pesnika vtis, največkrat so to podobe v naravi	Pesem nastane tako, da pesnik iz sebe iztisne podobo sveta, ki jo ustvari v sebi
Podobe iz narave aktivirajo pesniku vse čute	Podobe so popačene, sanjske, polne prividov
Podobe so realne, celo romantične, polne barv, vonjev	Podobe so grozne, popačene, z grozljivimi barvami
Te podobe avtor pokaže z realnimi pesniškimi sredstvi: okrasni pridevki, primere, metafore	Avtor jih prikaže z eks. sredstvi (metafore, za Evropo-mrtva kraljica)
Pesnik ne kritizira, izrazi le svoje občutenje, včasih tudi misli, ki se mu porodijo ko gleda naravo	Pesnik kritizira družbeni red, poln krivic, vojn, kaosa, zato se eks. pesem sliši kot krik človeka v stiski, v SLO 3 vrste eks.: a.) socialni (pesnik kriči zaradi socialnih krivic), b.) religiozni (pesnik kriči, ker ne najde odgovorov v veri), c.) kozmični (pesnik kriči, ker je izgubljen v vesolju)
Verz je urejen, posebnost so verzni prestopi	Verz je neurejen, razsekan, št. Verzov v kitici ni enako

SREČKO KOSOVEL (1904 - 1926)

Življenje:

- Sežana na Krasu
- Učiteljska družina, otroštvo v bližnjem Tomaju
- Z 12. letom v LJ na realko, nato LJ. univerza (slavistika, romanistika, filozofija)
- Se prehladi, dobi meningitis, vrne v Tomaj, umre star komaj 22 let

Delo:

- je osrednji pesnik slo. Ekspresionizma
- pri 16. ima že rokopisno zbirko pesmi
- pesnik krasa (pesmi: Bori, Balada)
- 3. faze pesnjenja: impresionistična, ekspresionistična (zbirka: Zlati čoln), konstruktivistična (zbirka: Integrali)
- izrazito pomensko moč imajo pri njem barve, vendar imajo v različnih fazah ustvarjanja iste barve različen pomen

Srečko Kosovel

SLUTNJA

*Polja.
Podrtija ob cesti.
Tema.
Tišina bolesti.*

*V dalji
okno svetlo.
Kdo?
Senca na njem.*

*Nekdo gleda
za menoj,
z menoj
nepokoj
in slutnja smrti.*

Možna razlaga: pesnik odhaja od doma (v dalji okno- topel dom), vozi se mimo polj in revne pokrajine (podrtija). Zaveda se da odhaja zadnjič, saj sluti smrt.

Slutnja:

- impresionistična pesem: na pesnika je naredila pokrajina trenutni vtis (polja, podrtija), v njej izrazit pointinizem (vse v točkah), prevladujejo samostalniki – nominalni slog, v pesmi 25 besed, 17 samostalniških, 1 glagol, 1 pridevnik, 6 predlogov+veznik, tak slog pove, da v pesmi ni veliko dogodkov, več je občutkov zaznav
- ekspresionistična pesem: je krik človeka, ki je v stiski, sluti smrt, nasprotje med temo in svetlobo ; podrtija – okno, tema – senca na oknu, boleost, razsekan verz

Srečko Kosovel

EKSTAZA SMRTI

Ekspresionistične podobe – metafore v pesmi:

- stolpi + kupole tonejo v rdečem, žgočem morju
- evropski človek 1000x mrtev
- zahajajoče sonce
- oblaki, iz katerih lije kri
- trudno srce
- ljudje pijemo kri, morja polna krvi, jezera polna krvi

Podobe, ki nakazujejo smrt, propad kapitalistične Evrope:

- zapad, tone, sonce zahaja, 1000x mrtvi, krsta, temna stoletja, umreti, stara, večerni oblak, zadnji sel, trudno srce, ogenj večera, vse je večer, poslednji, sonce večerno, pademo, umremo, mrlič

Pozitivno v pesmi:

- zlati, kupole bele, razkošna kraljica v zlatu, zlate oči, luč, sladki oblaki, zelenja jutranja priroda, jutro, rosno zelena pokrajina, zasijalo, zelene poljane, zlati žarki

EKSTAZA SMRTI - POVZETEK:

- je ena najpomembnejših Kosovelovih pesmi
- je ena najpomembnejših slovenskih ekspresionističnih pesmi
- je ekspresionistična: je krik človeka v stiski (Kosovelu je grozno, ker je zahodna, kapitalistična Evropa moralno pokvarjena, saj je povzročila 1.s.v., dela razlike med bogatimi in revnimi; kriči po novem družbenem redu, je enako socializmu, ki bo pravičnejši, manj pokvarjen, hoče, da se rodi nov evropski človek, ki bo spoštoval pozitivne vrednote); človek se zateka v svet sanj (pesem je privid - vizija); verz je svoboden, težek, stavki raztrgani; tudi slog je ekspresionističen (metafore, pretiravanja (1000x mrtev človek), polno je vzklikov, ponavljanj, ostre, kontrastne barve, posebna tudi stopnjevanja)
- ideja: temelj nove evropske civilizacije bo nov etično očiščen človek, preobrat se mora zgoditi v njem samem
- poseben v pesmi je motiv vode, simbol očiščenja

Srečko Kosovel

PESEM ŠT. X.

Strup za podgane. Pif! Pif, Pif, Pif, Kh. Kh. Kh. Kh. Podgana umira na podstrešju. Strihnin.	}	1. konstrukt: podgana umira; v tem je Pomembno, da človek ubija s strupom S tem povzroča počasno umiranje
O moji mladi dnevi, mladost; kakor tiho sonce na podstrešju. Raz streho čutim dehtenje lip.		2. konstrukt: pesnikov spomin na So lepi, sonce, dnevi, dehtenje lip, diši
Crk, crk, crk, crk, Crkni Človek Človek Človek.	}	3. konstrukt: crkovanje človek, vzklik človeka
Ob 8. uri je predavanje o človeških idealih.		4. konstrukt: predavanje o človeških idealih, Katere vrednote delajo človeka
Listi prinašajo slike bolgarskih obešencev.	}	5. konstrukt: novice o tem, da človek tudi obeša ljudi
Ljudje-? Čitajo in se boje Boga. Bog pa je na razpoloženju.		6. konstrukt: človekov odnos do Boga; Bog je na dopustu, ljudje igramo, da se Bojimo boga, v resnici se ga ne

PESEM ŠT. X. - POVZETEK:

Je iz 3. faze Kosovelovega ustvarjanja.
Konstruktivistična:

- je konstrukcija različnih konstruktov
- je konstrukcija števil, medmetov, ponavljanja, sicer pa v drugih pesmih najdemo še: matematične, fizikalne znake, formule, različne oblike in velikosti črk
- praviloma so to družbeno-kritične pesmi: v tej pesmi K. kritizira človeka, ki je dvoličen (eno govori, drugo dela, govori o moralnih vrednotah, izpolnjuje jih ne. Ubija živali in ljudi), taka pesem je montažna

IVAN PREGELJ (1883 - 1960)

Življenje:

- Most na Soči
- gim. v Gorici, tudi semenišče (izključen po 3. mesecih), Dunaj (germanistika in slavistika)
- poučuje v raznih SLO krajih
- po vojni odmaknjen od javnosti, umre v LJ

Delo:

- je največji pripovednik slo. eksp.
- romani: Tolminci, Plebanus Joannes, povesti: Peter Pavel Glavar, Bogovec Jernej, Simon iz Praš, novele: Matkova Tina
- opisoval je predvsem zgodovino, a subjektivno s poudarkom na psiholoških doživetjih
- njegov svet je konflikten, zato mu ustreza ekspresionističen način pisanja
- njegove osebe so razklane, trpeče, na zunaj iznakažene, zaradi teh oseb pretvori v grdo tudi zunanji svet
- slog spominja na barok, je izumetičen

Ivan Pregelj

MATKOVA TINA

ANALIZA NOVELE GLEDE NA POTI:

- VOLČE: tu živi Tina, tu začne pot; Matko (vidi Tino, kako gre pred njim, ni prepričan, da je ona, ob polnoči se obrne proti domu, prepričan da vidi njen duh, ona pa je doma umrla)
- ROČIN: tu je ko vzide sonce, tu prvič vidi cerkev Marije Snežnice, ne ve ali je prav ali ne
- KANAL, DESKLE, PLAVI: se skrije pod cesti, da se izogne očetu
- MED DOLGO NJIVO IN SOKLANOM: začne pešati, se dani, strah jo je, da bo zamudila zato teče

- SOKLAN: dobi popadke, zgrudi se na klop pred hišo, ženska ji ponudi mleko, je vsa plodna, sliši zvonove iz gorice
- GORICA: malo pred mestom sreča od groze iznakažene obraze, ki so videli sojenje, uporniki vise na križih, daleč stran vidi Janezovo glavo, misli, da jo vidi ker gleda, gre v mesto v cerkev, omotična, gre v gostilno na juho in vino, ob 8ih gre iz mesta
- DESKLE: tu počiva, je opoldne in računa da bo ob 19. doma
- ROČIN: kriza najhujša, joče, moli, obsoja Janeza, leže pod cvetočo češnjo, rodi zdravo dete v prividu, da ji je prišla na pomoč Marija Snežnica iz cerkve na hribu

MATKOVA TINA - POVZETEK:

- je sklepno poglavje romana Tolminci
- kraj: Tolminsko
- temi: Tinino hrepenenje po očiščenju in punt (ljudem je ukazano, da morajo na sodbo, da se ne bi nikoli več kdo spomnil upirati)
- sporočilo: 17 letna hčerka gostilničarja Matka iz Volč, pred zakonom zanosi z upornikom v punktu Janezom, otroka čuti kot greh, prepričana je da ji bo ta greh odpuščen, če se še enkrat sreča z Janezom, zato gre na pot, čeprav ne bi smela; ne odreši je Janez, temveč privid Matere božje ob porodu, z Janezom sta žrtvi nesrečnih okoliščin, njuna ljubezen vzcveti ob nepravem času

Delo je ekspresionistično po vsebini in slogu:

- je krik človeka, ujetega v stisko
- Tina je telesno (nosečnost) in duševno popačena
- vzdušje je grozljivo, temačno, popačeno
- privide imata Matko in Tina
- delo je polno nasprotij (npr. med močno Tinino voljo in njeno šibko telesnostjo)
- jezik je privzdignjen, vznesen, svetopisemski, poln podatkov, ekspresionističnih izrazov

Delo je novela:

- je kratka, čas dogajanja je kratek
- ima en osrednji dogodek (pot od Volč v Gorico in nazaj)
- število oseb ni veliko
- dogajanje je dramatično, napeto (lahko narišemo trikotnik: začetek poti- nemoč, moč- ga najde(vrh), porod (odločilni moment, smrt)
- konec je presenetljiv
- razpade na 3 dele: pot v Gorico, srečanje, pot domov
- v njej 2 zgodbi: individualna, uprizorjena, zgodovinska, pripovedna

Delo je tudi simbolistično:

- netopir je simbol trmoglavosti
- Tina in Janez prehodita vsak svoj križev pot
- Tina je enkratni lik, v njej sta vera in ljubezen združeni v vrednoto, ki presega zgodovinski dogodek

SLAVKO GRUM (1901 - 1949)

- doma iz Šmartna pri Litiji
- gim. v NM
- medicina na Dunaju, kjer se seznanil z Freudovo psihoanalizo
- dela kot zdravnik po slovenskih krajih in umre v Zagorju

Slavko Grum

DOGODEK V MESTU GOGI:

Tega kraja v resnici ni, tudi dogodka ne

ZGODBA PO OSEBAH:

TRABULA + AFRA:

- sestri, nadzorujeta celo Gogo z balkona
- zastavljata si vprašanje: »Si predstavljaš, da te nihče nikoli ni imel rad?«

PRELIH:

- je trgovec, starejši in ko je Hana stara 14 let jo posili, je ukazovalen, jo straši in zaznamuje s stavkom »Prvega ne pozabiš nikoli.«
- ko se Hana vrne jo spet nadleguje, ona pristane, ga namerava ubiti, a ji ne uspe; mislijo, da je mrtev, ga zvlečejo iz hiše, a se izkaže da ni bilo dogodka (ni ga ubila)

HANA:

- osrednja oseba
- Prelih jo posili, odide iz mesta, da bi pozabila na dogodek, a ga ne more, se vrne in hoče Preliha ubiti
- Zaupa se gospe Terezi, a ne pove, da se je zgodba zgodila njej, govori v tretji osebi

KLIKOT:

- pisar + pisatelj
- piše ljubezenska pisma in sam nanje odgovarja
- zateka se v umetnost in reče: »Privid je en paradiž, iz katerega ne moremo biti pregnani.«

NADDAVKAR:

- je že umrl, a se mrtev sprehaja po Gogi, izraža svojo samoljubnost

KLEF:

- šepavec, pedofil (je poročen, a ima razmerje s 13 letnico)
- dela se finega, je lažniv moralist

GAPIT:

- je fetišist, njegov fetiš je lutka iz kavčuka (GumiAnčka), muči ga preganjavica, je uradnik

TEOBALD + GOSPA PRESTOPIL:

- je grbavec (simbol bremena, pohabila ga je mati), je igralec, z gospo Prestopil ves čas igrata lpsna
- sprašuje se: »Ali je res zlo biti izprijen? Vsi bi radi to bili, a si ne upamo biti.«

ELZA - MIRNA ŽENA:

- Elza in Afra sta bili zaljubljeni v Erika (umrl), zdaj Afra Elze ne pusti umreti, da ne bi prehitro prišla spet k temu možu, zato jo nasilno hrani

DOGODEK V MESTU GOGI - POVZETEK:

- ena najpomembnejših slovenskih dram
- drama: pisana po vlogah, razdeljena na dejanja, ima didaskalije
- Gogi je:
  - a.) ekspresionistična drama (je krik pohabljenih ljudi, ki živijo v neki duševni stiski; vzdušje in prostor sta grozljiva, ekspresionizem tudi v avtorjevem izražanju)
  - b.) simbolistična (soba je simbol ujetosti, vrata so simbol prihoda v varnost. Goga je simbol popačene človeške duševnosti)
  - c.) nadrealistična (ni realno, da se nekdo mrtev sprehaja po mestu)
  - d.) naturalistična (spolne iztirjenosti meščanov, psihične travme)
  - e.) groteskna (grozljiva, popačena, pretirano, osebe so groteskne)
  - f.) mozaična (sestavljajo jo zgodbe oseb, ki živijo druga ob drugi, drama nima zasnove, zapleta in vrha)
  - g.) psihoanalitična (psihoanaliza je veja psihologije, človek grozen dogodek potisne v podzavest, zato telesno zboli, ozdravi šele, ko se izpove, Hanina zgodba)
  - h.) je drama, ki je ni (ni mesta, ni dogodka, dogodek bi moral biti, ko bi Hana ubila Preliha, na koncu je dogodek samo majhen požar, ni dogodka in ni rešitve za Gogovce)
- Ideja: rešitev za travme ne more priti od zunaj, zgoditi se mora v človeku samem

LOVRO KUCHAR (1893 - 1950)

Življenje:

- Kotlje, revna kmečka družina, Oš v Kotljah, nelaj tečajev
- delavec v ravenski jeklarni
- komunist, pregan, med 1.s.v. na soški fronti
- med NOB v ilegali
- umre v MB, pokopan v Kotljah

Delo:

- najboljši socialni realist (po vsebini in po pripovedni moči)
- v literaturo uvede koroškega malega človeka med 1. in 2. svet. Vojno

- uvede koroške dialektizme
- Samorastniki (zbirka novel), 3 romani: Jamnica, Požganica, Doberdob, v vsakem v odsprejdu pomemben zgodovinski dogodek (Jamnica – boj za oblast v kraljevi Jugoslaviji; Požganica – o koroškem plebiscitu, Doberdob – o soški fronti); potopisa Od Kotelj do Belih vod, Borba na tujih tleh, Solzice (zbirka mladinskih spisov)

CIRIL KOSMAČ (1910 - 1980)

Življenjepis:

- Rojen je bil 28. septembra 1910 na Tolminskem, na Slapu ob Idrijci. Odraščal je v preprosti in revni kmečki družini, oče in mati sta ga kulturno (literarno) zelo spodbujala.
- Ko je imel šest let je pričel hoditi v vaško šolo, pri šestih letih je znal tudi brati in pisati.
- Z devetnajstimi leti je moral Ciril v ječo, saj ga je vojna spremenila v upornika.
- Bil je pisatelj, prevajalec, scenarist, dramaturg in publicist.
- Konec tridesetih se je odselil iz države, med drugo svetovno vojno je deloval in živel v Franciji, Angliji in severni Afriki, nato se je vrnil ter postal partizan in urednik Slovenskega poročevalca.
- Leta 1956 se je preselil v Portorož in se kot svobodni umetnik lotil predvsem prevajanja in pisanja. (nagrada).
- 28. januarja 1980 je v Ljubljani umrl, pokopan pa je v Ročah nad rojstnim Slapom.

Nekaj njegovih del:

- V gaju življenja: V gaju, pot v Tolmin, Tistega lepega dne, Sreča, Kruh, Gosena
- Očka Orel, Tantadruj, Ringaraja, Pomladni dan, Balada o trobenti in oblaku

Njegov način pisanja

- Njegov pripovedni svet je njegova rojstna vas, njegovi sovaščani in ustno izročilo njegove rojstne vasi
  - Kadar je pisal o sebi ali o svojih sovaščanih se je/ jih je hotel predstaviti na rahlo humoren način, ali pa jih je opisal v smeh vzbujajoči situaciji
  - Veliko je uporabljal primere, ukrasne pridevke, metafore
  - Njegove osebe imajo značilen slog govorjenja, ki kaže na njihovo razmišljanje in čustvanje
  - Uporablja narečne izraze, stalne besedne zveze in ljudska rekla/modrosti
- Ker je pisatelj začel pisati v času, ko je večina naših pisateljev gojila realistične pripovedi o socialnem dogajanju na Slovenskem, ga včasih najdemo celo med realisti.

Ciril Kosmač

TANTADRUJ

Novela ima pripovedni okvir, v katerega je vključena zgodba o Tantadruju, Maticu Enaki Palici, Rusepatacisu, Božorno-Boserni in Žakaju. Gre za pisateljev spomin na otroštvo (pisatelju je mati v otroških letih pripovedovala zgodnico o norčkih). Gre za pripoved o vaških posebnejih - norčkih, ki preživijo skupaj semanji dan, pri tem pa skupno in posamično zadevajo robove "normalnega" sveta, ki ga predstavlja predvsem župnik kot utelešenje socialne in moralne norme. "Norost" vaških posebnejev ima simbolne razsežnosti, med katerimi ima osrednje mesto Tantadrujevo hrepenenje po smrti. V celotni noveli pa je v ospredju posameznik kot smrtno bitje.

Da smisla življenja ni mogoče dognati, se pri Kosmaču v duhovno poglobljeni in umetniško popolni obliki pojavi s Tantadrujem, norčkom, ki prepeva, da je "na tej zemljici mrzlo", njegovi spremljevalci pa tej misli s svojo iracionalno pametjo le pritrjujejo. Zato Tantadruj beži v smrt, ki pa je normalni svet ne more dovoliti, saj bi s tem priznali nesmiselnost človeškega življenja.

Eksistencialistične prvine:

Človek čuti strah, tesnobo, obup, pa tudi nujnost svobodne moralne in življenjske izbire. Človek hrepeni po nedosegljivem, po vsem, kar nasprotuje hladnemu razumu, ki med ljudmi z zakoni gradi pregrade in jih tudi deli med pametne in nore. Primeri: Tipična eksistencialna prvina je Tantadrujevo hrepenenje po smrti. Toda vzpostavi se konflikt med družbo (župnik) in posameznikovo željo (Tantadrujeva želja po smrti). Le-ta mu ne dovoli izvršitve. Temo absurda predstavlja lik Luke Božorno-Boserne, ki po padcu z zidarskega odra ni več "pri pravi pameti". Njegova ideja gradnje hiš je, da se ne sme več zidati navzgor, marveč malo po ravnem in nato naravnost navzdol. Temo odgovornosti predstavlja kmet Hotejec, ki je zaščitnik izgubljenih duš, beračev in norcev. Za njih se počuti odgovorne. Tema absurda je vidna še v Furlanu Rusepatacisu (Raus e patacis - repa in krompir), ki na vsako vprašanje odgovori z isto frazo, s katero hkrati izraža svoje mnenje. Absurd je viden še v Maticu Enaki Palici, ki venomer ponavlja zadnje besede drugih. Njegov absurd pa je še v obrezovanju palice, in sicer tako, da bi bila na vseh koncih enako debela, kar pa mu seveda ne uspeva.

Realistične prvine:

Vsi junaki veselo-grenke povesti (oznaka Helge Glušič) nimajo nadpovprečnih moralnih odlik. So neheroični, obremenjeni s splošnimi človeškimi potezami, napakami in zmotami, včasih šibki, tragični, predvsem pa komični. Postavljeni so v kmečko podeželsko okolje, v katerem jim avtoriteto predstavljajo župnik in drugi vaščani. Realistično so

opisane vloge posameznikov v družbi (župnik skrbi za moralno in duševno zdravje vaščanov, stražimojster skrbi za red in mir v vasi, "norčki" pa nevede zabavajo kmečke množice). Kosmač vpleta v delo realne značilnosti tolminske regije.

Fantastične prvine:

S pomočjo fantastičnih prvin je prikazana slikovitost konflikta med norčki in njihovimi stališči ter "normalno" kmečko množico. Življenje je prikazano v deformirani, popačeni podobi, ki je smešna in grozljiva hkrati. Tako življenje predvsem predstavljajo norčki s svojimi dejanji, s svojo podobo, npr.: Luka Božorno-Boserna je brez ene roke in ene noge, njegova predstava o gradnji hiš je prav tako "deformirana", saj govori o gradnji v zemljo. Tantadrujeva posebnost oz. fantastičnost je v nošenju tridesetih zvoncev okoli pasu ter v njegovem iskanju smrti. Išče tak način smrti, s katero se bo strinjal tudi vaški župnik. Zato mu smrti ne odobrava, če zaspi v snegu, kajti če zaspi v snegu, ne umre, ampak zmrzne. Prav tako tudi, če skoči z mostu v vodo, ne umre, ampak utone. Motiv sreče vsebuje fantastične prvine v tem, da je po Tantadrujevi zamisli sreča možna šele po smrti. Fantastične prvine odkriva simbolika, ki je skrita za dejanji ali besedami oseb, kot sta Rusepatacis in Matic Enaka Palica. Prvi na vprašanja neprestano odgovarja z besedami "repa in krompir", drugi pa struži palico tako, da bi bila na obeh koncih enako debela.